

Proč Lydie Korabelniková u Čechů tká? (Pozadí vzniku jednoho mýtu)*

Sylva Fischerová

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav řeckých a latinských studií
sylva.fischerova@ff.cuni.cz

SYNOPSIS

Why Is Lydia Korabelnikova Weaving With the Czechs? (A Case Study on the Origins of a Communist Myth)

This case study deals with the image of Lydia Korabelnikova, a Soviet 'shock worker' [or *udarnik*, celebrated for high productivity], in the former Czechoslovakia and later in the Czech Republic. Korabelnikova had worked at the *Parizhskaya Kommuna* shoe factory in Moscow since the 1940s, and was celebrated for saving material in the production of footwear. In the former Czechoslovakia and later in the Czech Republic, however, the prevailing image of Korabelnikova has been that of a shock-weaver, famous for working on several looms at the same time. These details can be found in official publications as well as in a form of a communist icon or myth that still circulates, e.g. in the Czech Parliament, on the internet, and elsewhere. The study first briefly introduces the iconic image of Korabelnikova, then presents well-documented facts about her (including her visit to Czechoslovakia in 1950, when she visited local factories), and finally identifies key moments that may have played a role in creating the myth, and which are related to totalitarian ideology and practice in Czechoslovakia during the 1950s. Interpretations are based mainly on Barthes' 'Myth Today' (in *Mythologies*); however, his approach to 'Myth on the Left' is criticized by the author as severely flawed, and of being mythical itself. Conversely, Barthes' theses on the 'bourgeois myth' can easily be applied to myth on the left. In conclusion, mythology, whether ancient or recent, can only have a historical basis (that is, myth is a discourse chosen by history). Myths do not hide anything: their function is to deform, not to make disappear; their growing obsolescence can be recognized by virtue of the arbitrary nature of their signification. Gender politics, changes in rhetorical strategy, and other factors have contributed to the way Korabelnikova now functions as a gender synecdoche and simulacrum of the communist *udarnik* worker, open to further semantic reconfigurations.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Sovětský úderník a jejich obraz v Československu 50. let; vznik a proměny „komunistických mýtů“; mýtém jménem Korabelniková / Soviet shock-workers (*udarniks*) and their image in Czechoslovakia during the 1950s; the emergence and transformation of 'communist myths'; the myth of Lydia Korabelnikova.

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366680.2021.1.6>

* Studie vznikla v rámci programu Progres Q12: Literatura a performativita, realizovaného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Lydie Korabelniková byla sovětská údernice, která od čtyřicátých let minulého století pracovala v továrně na obuv *Parižská Komuna* v Moskvě a získala věhlas i pocty za to, že při výrobě obuvi šetřila materiálem a z ušetřeného materiálu vyráběla další páry obuvi. Tolik praví *Bolšaja sovětskaja encyklopedija* i sama Korabelniková v útlé brožuře, kterou o svých pracovních metodách napsala a která vyšla také v českém i slovenském překladu.¹ Přesto v bývalém Československu i v nynější České republice převažuje obraz Lydie Korabelnikové jako údernice-tkadleny, která se proslavila tím, že tkala na více stavech najednou. Tyto údaje najdeme jak v oficiálních publikacích, tak v podobě určité ikony-symbolu či komunistického mýtu, kolujícího v různých podobách i dnes při tiskových konferencích, v poslanecké sněmovně, v internetových diskusích i jinde. Studie si klade několik cílů: zaprvé stručně představit tuto ikonickou podobu Lydie Korabelnikové, zadruhé uvést doložená historická fakta a zatřetí pokusit se o vytčení momentů, které při dané mytizaci mohly sehrát roli a které souvisí s totalitní ideologií i praxí v Československu padesátých let.

I. LYDIE KORABELNIKOVÁ V DNEŠNÍM ČESKU

V *Malém slovníku reálií komunistické totality*, tedy publikaci, která by měla být autoritou prvního řádu, čteme následující dvě hesla:

Korabelniková Lydie Sovětská tkadlena, která šetřila materiál a tkala na velkém množství stavů: *Od začátku roku soutěžíme o úsporu materiálu podle vzoru sovětské stachanovky Lydie Korabelnikové; Také v naší republice má hnutí Lydie Korabelnikové desetitisíce následovníků; Další závazky jsou zaměřeny na úsporu podle metody L. Korabelnikové / Korpus totality*

korabelnice Údernice, která následovala příklad Lydie Korabelnikové: *Nad hotovým filmem se však vkrádá do mysli nejvíc označení „korabelnice“. To slovo asi mladším nic neřekne, ale starší vědí, že Lydie Korabelniková proslula v 50. letech minulého století tím, že jako údernice vyráběla z ušetřeného materiálu — podobně jako tvůrci tohoto filmu / internet (Schmiedtová 2012, s. 79–80)²*

1 *Naš opyt kompleksnoj ekonomii* (Moskva 1950), česky *Jak šetříme materiálem* (Praha 1951), slovensky i německy (v NDR) v témže roce. Další její publikací je *Naš opyt borby za kompleksnuju ekonomiju syrja i materialov* (Moskva 1951); viz také *Bolšaja sovětskaja encyklopedija*, Moskva 1973, s. v. Lidija Gavrilovna Korabelnikova.

2 Citovaný Korpus totality obsahuje tři sondy *Rudého práva*, sonda z 50. let je z roku 1952 (jedná se o 926 souborů, od 16. 6. do 31. 12.). Uvedené ukázky tedy s největší pravděpodobností pocházejí z tohoto období, neboť v letech 1969 a 1977, z nichž jsou další sondy *Rudého práva* (viz tamtéž, s. 6), už byly stachanovské a údernické soutěže a hnutí pasé; pracovní soutěžení se změnilo do podoby soutěžení brigád socialistické práce atp. Přesto ještě v roce 1972 nacházíme v *Rudém právu* článek o moskevské továrně Pařížská komuna, v níž stále pracuje Lydie Korabelniková (*Rudé právo* 22. 3. 1972). Ke Korpusu totality viz podrobněji in: Cvrček — Čermák — Schmiedtová 2010.

V německy publikované studii autorky slovníku Věry Schmiedtové se opět ve stručné pasáži věnované padesátým rokům dočítáme, že „die Weberinnen waren *korabelnice* (abgeleitet von der Genossin Lidija Korabelniková)“, tj. že tkadlenám se říkalo korabelnice (odvozeno od soudružky Lidije Korabelnikové; Schmiedtová 2011, s. 98). Výraz korabelnice je zde představen jako oficiální označení, tedy jako součást „jazyku ovládajících“. ³ Dále si povšimněme, že v žádné z výše uvedených ukázek z Korpusu totality (a ostatně ani v internetovém zdroji u hesla „korabelnice“) nenacházíme ani slovo o tom, že by Lydie Korabelniková (v textu studie dále také zkráceně jako Lydie K.) tkala, jsme pouze informováni, že šetřila materiálem, že na to měla určitou metodu a že se jednalo o celé rozšířené hnutí.

V podobném duchu jsme nicméně informováni i z jiných zdrojů, které lze hodnotit jako seriózní: „Pak se přidalo hnutí Lidije Korabelnikovové, která byla tkadlenou. Šlo o úsporu materiálu,“ píše Milan Syruček (2015, s. 73n.). O „tkadleně Lidiji Korabelnikové“ píše ve své disertaci též Eva Klíčová (2018, s. 71). S odkazy na Lydii K. jakožto tkadlenu jsme navíc konfrontováni na tak rozdílných místech veřejného a kulturního života, jako je Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, ⁴ tisková konference s trenérem české fotbalové reprezentace nebo interview s autorkou životopisu populární herečky: „Nejvíc Brücknera udivil dotaz rumunského novináře, zda už přemýšlí o kvalifikaci na MS 2006, v němž se český tým střetne právě s Rumunskem. ‚To je daleko, soustřeďuju se na EURO. Nejsm jak ruská údernice Korabelnikovová, která pracovala současně na pěti tkalcovských strojích,‘ rozesmál kouč přítomné.“ Článek nese přímo titulky *Brückner není Korabelnikovová*. ⁵ V podobném duchu mluví v interview Slávka Kopecká, autorka životopisu Jiřiny Bohdalové, o této herečce: „Nikdy nepracuje pouze na jednom stavu, ale jako legendární sovětská údernice Korabelniková ovládá stavů vždy několik.“ ⁶ Jméno Lydie K. padne dokonce i v tweetu komentujícím chování Andreje Babiše: „Babiš je raketa a píše SMS na dvou mobilech najednou... Lýdie Korabelniková tkala najednou na deseti stavech.“ Pikantní je, že autorem tweetu je politolog působící mj. na FSV UK. ⁷

Kolik stavů legendární údernice ovládala, zůstává nicméně v povědomí obyvatel České republiky otázkou. Provedeme-li inventuru internetových zdrojů, zjistíme, že uváděný počet kolísá od pouhých dvou přes 4 – 5 – 7 – 14 – 16 – 20 – 30 až ke stovce, resp. „několika desítkám“. ⁸ Další pozoruhodný moment představuje skutečnost, že princip šetření materiálem, kterým se Lydie K. proslavila, vešel do lidové tvořivosti i povědomí obyvatel Československa v podobě fenoménu kávy vyrobené

3 K terminologii viz Schmiedtová 2012, s. 5.

4 „Jenže, dámy, [...] Korabelniková za sebou měla konkrétní výsledky, krásné plátno, krásné utkané látky...“; <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/tesnopsis/tz023.pdf>.

5 Jde o článek ze dne 29. 6. 2004; <http://www.blesk.cz/clanek/sport-formule-1/24426/bruckner-neni-korabelnikovova.html>.

6 <http://www.ahaonline.cz/clanek/zhave-drby/58157/autorka-biografie-bohdalove-jirina-je-komplikovana-duse.html>.

7 <https://twitter.com/MichaelRomancov/status/929966960078721024>.

8 Důvodem je nejspíše fakt, že tkadleny tehdy tkaly na rozdílném počtu stavů podle toho, jednalo-li se o lnářský, bavlnářský či jiný průmysl, kde se pracovalo na rozdílných typech stavů; „lidové“ podání přirozeně tyto distinkce nerozlišuje.

z už přelitého lógru, resp. z lógru namíchaného s čerstvou kávou v poměru 1:1 nebo i menším. Takové kávě se říkalo kafe korabelnikov nebo také korabelnice (což ve výše citovaném *Malém slovníku reálií komunistické totality* není u hesla *korabelnice* uvedeno; navíc toto užití představuje zřejmé překlopení jazyka oficiální propagandy do jazyka „ovládaných“; odvozovací příponu „-ice“ lze chápat jako pejorativní a dehonestující).⁹

Následně přetiskuji internetovou debatu, která dobře ukazuje občasnou nejistotu diskutujících, v jakém oboru to vlastně Korabelniková úderničila, a zároveň dokumentuje i někdejší praxi vaření kafe korabelnikov, resp. povědomí o této praxi. Jedná se o diskusi k článku Jan Čech, *Z druhého kopce: klukovské vzpomínky* 51 na serveru *Neviditelný pes* ze dne 12. 5. 2009, resp. 21. 5. 2009; diskutující uvádím pod jejich internetovým nickem.¹⁰

PPP: Všechno podepisuji. Jenom ta Korabelniková... byla Lydie a nedělala na textilních stavech. Pracovala ve strojírenství (kolegyně) a vyráběla z ušetřeného materiálu. Našla si v odpadu kus oceli a vyrobila z ní hřídel třeba do letadla. Nikdo nevěděl, o jaký druh železa šlo a jestli to vůbec půjde kalit. Učili jsme se o ní fest.

MLOK: Jedno hnidopišské rýpnutí si ale neodpustím. Křestní jméno „soušky“ Korabelnikové nebyla Vámi uváděná „Nora“, alébrž „Lýdie“ (tedy, pokud mě má stařecká sklerotická paměť neklame). Jméno tkadleny-údernice Lýdie Korabelnikové bylo v padesátých (?) letech velmi frekventované.

HONZAK: Správně. Tato dobrá soudružka pracovala na několika stavech najednou (byvši tkadlenou) a ve čtvrtek pracovala z ušetřeného materiálu. Čechové, statní jonáci, využili její poznatky tvůrčím způsobem a vynalezli „Korabelnikova“, což byl lógr z turka, znovu přelitý horkou vodou. Zpočátku jen ve čtvrtek, později i v ostatních dnech pracovního týdne.

HUBERTUS: Lydie Korabelniková, pokud mě paměť neklame, byla skutečně prezentována jako pracovnice na více stavech současně.

MLOK: To s tím kafem/druhákem, alias „Korabelnikovem“ byl, honzaku, fór, nebo se ten příměr opravdu používal? Osobně jsem se s „Korabelnikovem“ v této souvislosti nesetkal.

⁹ Heslo „korabelnice“ je naopak uvedeno správně ve druhém svazku cyklu *Po práci legraci*, a to i s dalšími variantami: „Těž korábl či koráb. Úsporně uvařená káva. Atd.“ (Nejedlý — Šofar 2017, s. 79).

¹⁰ Vzhledem k tomu, že i autorka této studie tká — metaforicky řečeno — na více stavech najednou, práce na studii trvala dosti dlouhou dobu. I z toho důvodu je řada internetových odkazů už nefunkčních, nebo se zobrazují pozměněné: citovaná diskuse k článku na serveru *Neviditelný pes* byla zachycena dne 5. 8. 2015, v současnosti je její zpodobení dosti odlišné (některé příspěvky úplně chybí, nezobrazují se internetové nicky atp.), viz http://neviditelnypes.lidovky.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090511_181102_p_spolecnost_wag&razeni=back; v diskusi jsou opraveny překlepy, pravopisné chyby a interpunkce, stylistická specifika mluvních jsou zachována.

HONZAK: *Opravdu se to dělalo — zvláště těm, kteří se dostavili ráno do práce po mejdanu. Byli rádi, že mají v žaludku něco teplého. Také se tradovalo, že tak vydělávali pracovníci RaJ (tedy Paroubkovi hoši). To ovšem nemám ověřené.*

DULCIBELKA: *Pravda je obojí — ověřeno 😊.*

MLOK: *O recyklaci kafe z lógru v Ráji jsem také kdysi slyšel. Lógr se údajně usušil a před znovupoužitím se k němu prý přidávala ještě špetka kypřicího prášku do pečiva, aby kafe mělo tu „správnou“ pěnu. Jak jsem nakoupil, tak prodávám.*

JOSEF: *Potvrzuji pravdu o „kávě korabelnici“ — přelítý lógr — jsem stejný ročník jako pan Čech. Dokonce je tento průměr použitý v nějaké knize ze šedesátých let — snad detektivce.¹¹*

KRUX: *Kafé Korabelniková jsem nepotkal, ale znal jsem jednu sekretářku, která již použitou kávu sušila na radiátoru a mísila s tzv. čerstvou kávou v poměru 1/1, čímž vyráběla tzv. polovičák.*

K.: *Také naše sekretářka to tak dělávala. A největší legraci jsme měli z toho, když si přišla půjčit kafe sekretářka soudruha ředitele a tento druhák pak požili papaláši, kteří u něho byli na návštěvě. Bylo nás v kanclu asi 8, všichni kafe pili, takže „polovičáku“ bylo stále dost.*

Kromě papalášů, kteří neměli tušení o tom, co vlastně konzumují, byli však zřejmě i takoví, kdo našli v lógrové kávě zalíbení, jak dokládá následující ukázka na webu pro začínající autory:

Tyhle ranní chvílky, kdy se vzpomínalo na to, co bylo, tyhle chvílky byly nezapomenutelné. Ráno si udělal vedoucí do svého hrnečku kávu a já už vím, že mu ho nesmím celou pracovní dobu mýt, on si do vylouhované kávy přisypával čerstvou po troškách a zalíval vařící vodou. Říkal tomu „Korabelnice“, kávu má svou, nepřenesl by přes srdce, kdyby musel dávat dvě koruny jako my ostatní do společné krabičky, aby bylo na novou.¹²

Zcela burleskní a fantasmagorickou debatu o Lydii K. ze dne 29. října 2009, hodnou některého z dílů seriálu Akta X, lze nalézt při příležitosti rozpravy nad aplikací Windows na jednom astrologickém webu:

11 Doplňme, že v detektivce Karla Michala *Krok stranou*, vydané poprvé roku 1961 v nakladatelství Naše vojsko, se skutečně píše o kávě vyrobené z usušeného lógru, ale o „korabelnici“ ani „korabelnikovi“ tam řeč není. Zde je inkriminovaná pasáž: „Šel jsem tedy naproti k Rousům na kafe. Proč ne. Kafe bylo mizerné, evidentně vyrobené z lógru, který se vybere z šálků po hostech a pak se v kuchyni usuší na papíře nad kamny. To není vtip. Takové kafe pijete moc často, jenže o tom nevíte“ (Michal 2009, s. 126).

12 <http://www.piste-povidky.cz/autorske-dilo/168929> (odkaz je už nefunkční).

FALCON: To je, podle mého názoru, strážlivé využití možností Windowsového prostředí a člověk tak může zároveň pracovat na více problémech najednou. Jenže na tohle už přišla kdysi dávno sovětská údernice Korabelniková, hrdinka socialistické práce, která najednou obsluhovala několik tkalcovských stavů. Jsou momenty, kdy se ale korabelničení nevyplácí, to především tenkrát, když se nemyslí na zadní kolečka a člověk si neukládá meziprodukty své práce ve Woknech. Je tedy možné mít SF najednou v několika stavech (každý v jednom okně) a přepínat mezi nimi.

PAVEL T.: No vidíš, falcone, já měl pocit, že Korabelniková, kromě toho, že byla vyšetřovatelka ČEKY (politické policie), vynalezla kávu zvanou Korabelnica. Inovace spočívala v tom, že se lógr nevyléval, ale přisypala se na něj špetka kávy a znovu zalila horkou vodou. Takže se za a) šetřilo na kávě, b) vyšetřovanci slabší povahy, když to viděli, se zhroutili a přiznali vše bez mučení.

FALCON: Vida — a máme hned krásnej příklad paralelního procesingu. Je klidně možné, že Korabelniková byla čekistka. Dost možná, že v Rusku, kde se odedávna všechno možný falšuje, někdo na patřičných místech vymyslel poctu pro zasloužilou vyšetřovatelku, a tak přišla na svět legenda o údernici. V nějaké tkalcovně vyfotili u stavu nějakou anonymní babu a sepsali o tom článek do Pravdy. Originální baba dál pracovala jako vyšetřovatelka. Co se týče toho kafe, pak koráb se rusky řekne korabl a kafe rovnou z korábu (obchodního) mohlo dostat podobné jméno (Korábovka).

Při troše bujně fantazie se lze domnívat, že Korabelnikovou mají dodnes někde vycpanou...¹³

Dodejme ještě, že Lydia korabelniková funguje u nás také jako internetový nick, a že si dokonce našla cestu i do komunity organizující geocaching v ČR. Mezi sadou otázek typu „jak se původně jmenoval V. I. Lenin“, „kdy přesně se u nás slavila Velká říjnová socialistická revoluce“, „co znamenala zkratka KGB“, „co to byla vokovická Sorbonna“ atp., najdeme i tento dotaz, s příznačným výběrem možností:

Lydie Korabelnikovová se proslavila:

a) tkaním na více stavech najednou — $E = 1$

b) vařením na více plotnách najednou — $E = 2$

c) oráním na více polích najednou — $E = 3^{14}$

II. PAMĚTNÍCI O LYDII KORABELNIKOVÉ (NĚKOLIK UKÁZEK)

Skutečnost, že současní debatéři už se vztahují k určitému mýtému jménem Korabelniková, který si žije vlastním životem, je zjevná a svým způsobem pochopitelná. Z výše uvedených internetových debat je nicméně jasné, že obraz Lydie K. jako úder-

¹³ <http://www.astrologie.cz/forum/html/f5456d.htm>.

¹⁴ https://www.geocaching.com/geocache/GC19DBH_tondova-cache?guid=cd8c6b92-2ad5-41ee-a717-3a922c810812.

nice-tkadleny koloval i mezi těmi, kdo padesátá léta sami zažili. Níže uvádím jakožto *pars pro toto* několik vzpomínek pamětníků, které považuji za relevantní a symptomatické.

MUDr. Milena Černá, ředitelka Výboru dobré vůle — Nadace Olgy Havlové:

Povinnou školní docházku jsem absolvovala v padesátých letech. Proto vrcholnými zážitky se pro mne stalo například hromadné odstraňování hlubotiskových fotografií Gottwalda a Stalina z předsádek všech učebnic po XX. sjezdu KSSS. Přírodopis skládající se z převratných objevů Lysenka, Timirjazeva, Mičurina a Lepešinské. Kráva Poslušnica, světová rekordmanka v doživosti, údernice Korabelniková, která obsluhovala naráz desítky tkalcovských stavů. Fyzika skládající se z převratných vynálezů žárovky, telefonu, letadla a dalších civilizačních vymožeností ruskými a sovětskými vynálezci. O dějepisu ani nemluvě. Jako v absurdním divadle.¹⁵

Jiří Buzický, „Plačící koně a voskové srdce“:

Byli jsme krmeni nejrůznějšími pitomostmi. Lydia Korabelniková tkala na dvou stavech najednou a ještě z ohryzků jablek upekla štrůdl.¹⁶ Kráva Poslušnica I dojila hektolitr mléka denně, její dcera Poslušnica II ještě více. Sovětské hodinky byly nejrychlejší hodinky na světě. Akademik Lysenko a soudružka Lepešinská rozdžili kozla. Stávaly se neuvěřitelné věci.¹⁷

Antonín Brousek, spisovatel:

Co očekávat od děl vznikajících v letech, kdy rozhlas od rána do večera demonizoval „válečné štváče“ a spílal „žoldákům a zaprodancům kapitálu“ jako papeži Piu XII. a současně velebil úderníky a stachanovce, vzorné dojičky a zlepšovatele, blahoslavl Lysenka, Mičurina, poroučejícího větru, dešti a sibiřským rajčatům zvíci melounu, jakož i Lydii Korabelnikovou, tkající na bezpočtu stavů najednou, či nesmrtelnou krávu Kalinu Malinu,¹⁸ zavlažující nepřetržitým potokem mléka poušť Kyzyl-Kum,

-
- 15 <http://znv.nidv.cz/inspiromat/inspiromat-09-2009/forum-osobnosti/forum-o-ceskem-skolstvi> (odkaz je už nefunkční).
- 16 Dle vzpomínky další pamětnice, doc. Evy Kuťákové, se jednalo o princip šetření uplatněný na jablkách při pečení štrůdlu: bylo třeba využít co nejvíce jablečné hmoty a pokud možno nic nenechat na ohryzku.
- 17 Článek byl uveřejněn na blogu autora na serveru lidovky.cz v roce 2012 (<http://buzicky.blogger.lidovky.cz/>, blog už není přístupný). O rozdojení kozla (což je akt biologicky skutečně možný, podobně jako je tomu u samců několika dalších živočišných druhů včetně člověka) byla ovšem československá veřejnost informována až roku 1963 při návštěvě Dimitrije Michajloviče Moskalenka (zdroj: *Československý filmový týdeník* 1963); Lysenko a Lepešinská sice působili na poli biologie, dojení kozlů se však — nakolik je mi známo — nevěnovali.
- 18 I zde cituje pamětník nepřesně: Kalina Malina nebyla kráva, jde o polskou lidovou píseň. Zřejmě došlo v pohledu pamětníka ke kontaminaci s kolchoznicí Malininovou, která prošla metodou zvyšování doživosti krav — viz výše zmíněné krávy Poslušnica I a II.

co očekávat od děl psaných v době, kdy byl likvidován buržoazní sport tenis, propagovány gorodky (Brousek 1987, s. 232).

Rudolf Matys, spisovatel a redaktor:

Ty strašlivé hovadiny v učebnicích — Lysenko, legendární kostromské krávy, nevěřitelná tkadlena Lydie Korabelniková — tenkrát žralo jen pár lidí ze třídy.¹⁹

Rudolfa Matyse jsem kontaktovala mailem s tím, že Lydie K. ve skutečnosti netkala, ale šetřila materiálem v továrně na obuv. Z jeho odpovědi v mailu ze dne 10. 9. 2015 vyjímám:

Já prožil větší část dětství (včetně těch raných let padesátých) v kraji od nepaměti právě textiláckém, a i když si už nejsem schopen vybavit příslušnou učebnici (určitě jsem se ale z nějaké z nich o Korabelnikové učil), věděl jsem tenkrát určitě o této dámě jako právě o textilačce (naopak jako o šetrné ševcové pranic). Mnozí mí spolužáci i spolužačky pocházeli z tkalcovských rodin, a vím tedy bezpečně, že zejména jejich matkám byla L. K. předkládána coby nedostižný vzor, a také že v těch fabrikách (Lina, Tiba, Kolora, Veba ad.) byly uzavírány nejrůznější individuální i kolektivní socialistické závazky „na počest L. K.“. Ostatně chodili jsme jako děti do těch fabrik na exkurze a viděli jsme, co to je za šílenou dřinu za pár babek. [...] Myslím, že pro ty agitpropčičky (včetně i takového Jiřího Pelikána) nehrála při výběru sovětských „inspirací“ zas tak moc velkou roli nějaká reálná fakticita, všechno bylo „ad usum delphini“, a tak nakonec boty-hadry, textilačka-obuvnice, „vsjo ravnó“!

I pamětnický oddíl této studie nabídne zcela burleskní debatu, kterou vzpomínky pamětníků uzavřeme. Inkriminovaná scéna se odehrála koncem padesátých let na Prezidiu ČSAV během aktivu, kam akademik Ivan Málek pozval přední biology, zejména genetiky, kteří byli předtím pronásledováni. Aktiv se měl nést zhruba v tom duchu, že se sice dělaly chyby, ale jaksi *bona fide*, a skutečně tak také probíhal, dokud se na závěr Málek čistě formálně nezeptal, jestli někdo nemá nějakou připomínku. Přihlásil se člen korespondent Josef Kratochvíl, s jehož vystoupeními už existovala jistá zkušenost; proto ho Málek vyzval, aby byl pokud možno stručný:

„Já budu stručný — tak stručný, že to možná bude někoho mrzet,“ hrnul se J. Kratochvíl k řečnickému pultu. „Prosím vás,“ (následovalo oslovení publika od asistentů až po akademiky, a vzápětí bylo opakováno v opačném pořadí s omluvou za nedorozumění) „právě jsme slyšeli řadu kritických připomínek na adresu menděleizmu-organizmu, pardon orgazmu, tedy morgazmu, morgанизmu.“ Publikum se začalo dobře bavit, ale J. Kratochvíl jel dál: „Dovolte mi, abych vám předložil tutok otázku, a bude to otázka řečnická. Co to znamená? To znamená, že se na ni neodpovídá. Proč? Protože odpověď se rozumí sama sebou! Ale já se přesto ptám: V kom je chyba? V náás! Cožpak

¹⁹ Zde konkrétně Rudolf Matys vzpomíná na léta strávená na náchodském gymnáziu: Matys — Doležal 2009, s. 34. Dalším z pamětníků, zmiňujících „textilní dělníci“ Korabelnikovou, je Pavel Švanda, in: Švanda 2012, s. 223.

si to všichni nepamatujeme? Pozvali jsme k nám stachanovkyni, údernici Lydiji Korabelnikovou. A co nám řekla? Masírujme kravám vemena...“ (hlas z pléna upozorňuje, že Korabelniková obsluhovala tkalcovské stavy) „... no božemůj, dyť je to nakonec jedno, takže co nám řekla Malininová? Masírujte kravám vemena, budou vám dojit víc! A já se ptám: Masírovali jsme? A hned odpovídám: Masírovali — a jak!“ Tu si J. Kratochvíl všiml, že kdesi uprostřed sálu sedí akademik Antonín Klečka, který za propagaci zmíněného mičurinsko-lysenkovského učení dostal státní cenu Klementa Gottwalda. Nabýváje (správného) dojmů, že se tam akademik Klečka nějak rozpačitě krčí, zvolal: „Tondo, čoveče, co se skováváš! Dyťs mi to sám ukazoval v Uhříněvsi!“ V sále už to vřelo, ale J. Kratochvíl nebyl k zastavení: „A kdybys jen masíroval! Malininová taky říkala, že se má kravám reprodukovat tahleta reprodukováná hudba. Masírovali a reprodukovali! A dojily nám ty krávy víc? Nedojily. Proč? Protože jsme jim nedali nažrááát! Takže v kom byla chyba? Snad v Korabelnikové nebo v téhle Malininové? Ne! Chyba byla v náááás!!!“ Tímto vystoupením jednání skončilo (Povolný 2003).²⁰

III. METODA LYDIE KORABELNIKOVÉ A REÁLNÉ VAZBY MEZI LYDÍ K. A ČESKOSLOVENSKEM V PĚSÁTÝCH LETECH

Jak bylo řečeno úvodem, Lydie Korabelniková proslula tím, že v továrně na obuv *Pařížská Komuna* (dále jako Pařížská komuna) v Moskvě šetřila při výrobě obuvi materiálem a z ušetřeného materiálu vyráběla další páry obuvi, jak se lze dočíst v její již citované brožůře. Ta začíná vzpomínkou na to, jak hned poté, kdy absolvovala sedmou třídu, spolu s rodinou vyprovodila otce, když šel bojovat na frontu, a sama nastoupila v továrně Pařížská komuna jako dělnice (Korabelniková 1951, s. 9).²¹ Inkriminované šetření materiálem, jímž se proslavila, se týkalo nejprve zacházení s kůžemi, z nichž byly boty vykrajovány; posléze se však princip šetření překlopil i na ostatní položky, používané při výrobě obuvi, kterých bylo podle jejích slov 42 (tamtéž, s. 28). Srov. její popis příprav na první „den bez zásobování“ (kdy se tedy vyrábělo z ušetřeného materiálu): „Naše zásoby rostly. Uspořili jsme kaseinový líh pro vsazení opatku obuvi, rozpustidlo i ztužovač pro vsazení špičky, nitě, mýdlo i olej, nitě k šití rámu, dráty na přibití stélky, hřebíky na napínání a formování, kaučukové lepidlo, přízi, jehly i smůlu k přišívání podešví“ (tamtéž, s. 41).

Co se týče četnosti „dne bez zásobování“, v továrně Pařížská komuna probíhal podle Lydie K. jednou do měsíce.²² Další postup asi nejlépe ilustruje scénka popisující

20 Jak komentuje autor vzpomínky (nazvané příznačně *Masírujme kravám vemena. Epilog mičurinsko-lysenkovského učení na akademickém aktivu*): „Dnes soudím, že tuto historku mohu hodit na papír, protože jí nastavuji zrcadlo nejen jejím aktérům, nýbrž především době, která něco takového umožňovala“ (tamtéž). Srov. také další podobný pasus z vědeckého života: „Za pár týdnů brilantní laborantka pracovala na dvou polarografech (v duchu dobového humoru takřka jak Lydie Korabelniková)“ (Zahradník 1997).

21 Brožura vychází jakožto sv. 18 edice *Průkopníci socialistické práce* v nakladatelství *Práce* (o této edici viz dále v textu).

22 *Bolšaja sovětskaja enciklopedija* nicméně informuje, že posléze probíhal dvakrát za měsíc, viz *Bolšaja sovětskaja enciklopedija*, s. v. Lidija Gavrilovna Korabelnikova.

konferenci pořádanou v oddělení na výrobu dětské obuvi (při přípravě celozávodní stranicko-technické konference). Během ní si bere slovo uklízečka Novaková: „Šetřit se musí vším,“ řekla. „A já stále ještě nacházím ve smetí kousky přize, nití, řemínků i hřebíky. Velmi mě to zlobí, neboť u nás nesmí být nic ztraceno.“

Znovu jsme si uvědomili, že jsme dosud neučinili vše,“ komentuje Lydie K. (Korabelniková 1951, s. 52).

Není divu, že při této logice věci se rozsah hnutí rozšířil po tehdejších Sovětském svazu, kde práce představovala ideologikum prvního řádu, téměř rychlostí požáru, jak dokládá samotná Lydie K. ve své brožurě. „Závazky komplexní úspory přijali obuvníci, textiláci, hutníci, strojaři, stavitelé metra, železničáři, budovatelé mnohapatrových budov, výrobci automobilů i jemné mechaniky“ (tamtéž, s. 40); dále výslovně zmiňuje šičky z Ukrajiny, dělnice tkalcoven z Ivanova a Taškentu, obuvníky z Leningradu, Minsku a Chabarovsku, ba i pracovníky murmanského rybího kombinátu za severním polárním kruhem (tamtéž, s. 55). V závěru brožury pak čteme následující slova ilustrující vazbu mezi prací a mírem, resp. válkou, pro dané období tak příznačnou, jak uvidíme dále:

Všechny své síly i schopnosti věnujeme práci pro mír. Pikle amerických válečných štváčů budí v nás všech pocit hněvu a odporu. Stockholmskou výzvu k zákazu atomové bomby jsem podepsala se všemi pracujícími naší továrny. Naše podpisy vyjádřily pevnou odhodlanost hájit mír. Ať vědí američtí imperialisté, že stojíme na stráží míru, v předvoji všech národů světa, jež milují svobodu. [...] Válku potřebuje ubohý hlouček krvavých vládců Wall-Streetu, kteří sní o tom, že ze svobodných lidí učiní otroky. Avšak miliony přívrženců míru již dokáží zkrotit válečné štváče, podle nepřátele lidstva. [...] V době, kdy celou zemí probíhala akce podpisování stockholmské výzvy, má skupina stála na stráží míru. Zhotovili jsme větší množství obuvi nad plán (tamtéž, s. 57–59).²³

Logika argumentace je jasná: vyrobit více obuvi znamená stát na stráží míru. Tato logika neplatila jen v Sovětském svazu, ale také v Československu počátku padesátých let, kde se vše řídilo podle hesla „Sovětský svaz — náš vzor“. Údernické hnutí podle sovětského vzoru probíhá v řadě továren, k tomu však přistupuje ještě další okolnost: Lydie Korabelniková přijíždí do Prahy, aby se zde jako host zúčastnila druhého sjezdu Svazu československo-sovětského přátelství, který se konal začátkem listopadu 1950 ve vinohradské sokolovně. *Rudé právo* ze dne 4. 11. 1950 informuje hned na první straně, že mezi delegací bulharskou, polskou, maďarskou, albánskou, čínskou, rumunskou i delegací z NDR přijela na sjezd v sovětské delegaci jako host také Lydie K., „známá zlepšovatelka stachanovka továrny ‚Pařížská komuna““ (*Rudé právo* 4. 11. 1950, s. 1). Po skončení sjezdu — o jehož průběhu média podrobně informovala — se vydali sovětští delegáti sjezdu „mezi pracující“. Jak uvádí *Rudé právo* (dále jen RP) ze dne 15. 11. 1950, „stachanovka moskevské továrny ‚Pařížská komuna‘ Lydie Gavrilovna Korabelnikova navštívila naše továrny na obuv ve Zruči n. Sázavou, Svit v Gottwaldově, Partizánskem a Třebíči. Pobesedovala přímo na pracovištích s našimi nejlep-

²³ Lydie K. zde dále popisuje svou návštěvu NDR, kde se zúčastnila sjezdu mládeže a navštívila i některé podniky.

šími obuvnickými úderníky o způsobu své práce a seznámila je s mnoha zkušenostmi sovětských mistrů výroby“ (RP 15. 11. 1950, s. 1). Dále Lydie K. navštívila také podnik ČKD Sokolovo (který s výrobou obuvi neměl nic společného; RP 15. 11. 1950, s. 1).²⁴

Pro ilustraci vybíráme článek přibližující návštěvu Lydie K. v závodu Gustava Klimenta v Borovině u Třebíče:

V listopadu m. r. navštívila náš závod sovětská údernice Lydie Korabelniková. Dlouho a srdečně jsme s ní diskutovali. Při té příležitosti jsem učinila závazek, že vybuduji do 15. března t. r. v závodě dílnu žen. Založení dílny bylo významnou událostí. Podařilo se nám tak zlomit starý názor, že žena se hodí jen k nějakému lepení nebo gumování, ale dokázaly jsme, že je schopna samostatně odborně pracovat. [...] Začaly jsme o měsíc dříve. Pracujeme údernickým tempem a plán plníme na 110 %. Budeme se snažit tato procenta ještě zvýšit a pracovat methodou soudružky Lydie Korabelnikové. Činíme tak s radostí, protože víme, že svojí prací posilujeme mír. Antonie Jankechová (RP 25. 3. 1951, s. 7).²⁵

Pobyt Lydie K. v Československu i její návštěvy jednotlivých podniků nepochybně pomohly odstartovat široce založené hnutí za úsporu materiálu, zejména (byť nikoli výhradně) v lehkém průmyslu. V řadě podniků byl organizován Den (někde dokonce Dny) Lydie Korabelnikové, kdy se vyrábělo z ušetřeného materiálu. Podle informací *Rudého práva* se hnutí podle metody Lydie K. rozšířilo v následujících podnicích, často formou soutěžení o dosažení maximálních úspor v jednotlivých průmyslových odvětvích:²⁶ Svit Gottwaldov; Sázavan ve Zruči nad Sázavou; Sázavan v Ledči nad Sázavou; tiskárna Svoboda — Rudé právo v Praze; Spolana Neratovice; sklárny Kavalier na Sázavě; Královopolská strojírna Brno; podivínská konzervárna; nymburské dílny ČSD; autodílny ČSAD Vršovice; prostějovské oděvní závody Jiřího Wolкера; Synthesia Semtín; huť Julia Fučíka v Chomutově; Spojené ocelárny, Kladno; gumárna v Ústeckých chemických závodech; brněnská škodovka; šroubárna závodu J. Švermy

24 V další vědecké publikaci (Urbášek — Pulec a kol. 2003, s. 167) můžeme číst, že „v listopadu 1950 tleskala zcela zaplněná aula Univerzity Palackého projevům profesorů Grekova, Udalcova a Světlova, které doprovázel gruzínský básník Leonidze a údernice Korabelniková“, i toto tvrzení však představuje jen další součást „mýtu Korabelniková“. Návštěva Lydie K. na půdě Univerzity Palackého byla sice původně plánována, jak dosvědčují dokumenty archivu UP, ale nakonec z ní sešlo a odehrála se tak pouze ve fantazii autora studie, Karla Konečného.

25 Srov. další záznam o návštěvě Lydie K. v témže závodu: „Posadila se s dělníky a všechno jim vysvětlila. Po jejím vzoru začala jako první pracovat šicí dílna 417“ (RP 6. 2. 1951, s. 3, příspěvek M. Cahy). Sama Lydie K. vzpomíná na svou návštěvu v gottwaldovském Svitě i na skutečnost, že ženy tam vykonávaly doposud pouze pomocné práce, což měla její návštěva změnit, v článku *Naš opyt družjam, Moskovskaja pravda* 28. 4. 1951.

26 Počet podniků musel být už z povahy věci neskonale vyšší; podniky uvedené dále jsou výslovně dokumentovány v RP a slouží zde zejména k doložení skutečnosti, jak široce založené se hnutí mělo pracujícím — čtenářům RP jevit. (RP bylo monitorováno v období od listopadu 1950 do června 1953, přitom nejvyšší četnost vykazovaly odkazy na Lydii K. a její metodu od listopadu 1950 do května 1951. Zejména v zimě a na jaře 1951 se jméno Lydie K. objevuje snad v každém druhém čísle novin.)

v Brně; řemeslníci dolu Vrbenský v Souši;²⁷ čelákovická huť; závody Gustava Klimenta v Borovině u Třebíče; závod Korda n. p. Litvínov; válcovna za studena výtkovických železáren; ČKD Sokolovo; Pražské energetické rozvodné závody; továrna na klobouky Otavan v Husinci; závod Tena v Teplicích; n. p. Dia v Jevíčku; továrna na sodu v Neštěmicích; Madeta Tábor; Pragoděv Praha; lisovna závodu Antonína Zápotockého v Líšni; tkalcovna hedvábí Atlas v Zábřehu; závod Vlněna Brno; Vlnařské závody Hanychov; Stalinovy závody v Ústí nad Labem; n. p. Kolora v Hájích nad Jizerou; výtopny ČSD v Českých Budějovicích a v Olomouci; AZNP Mladá Boleslav; lisovna plechu v Doudlebcích; sklárny v Dolním Rychnově; Panar Pardubice; závod Klementa Gottwalda v Považské Bystrici; závod Polana Opatová; závod Matador v Bratislavě; závod Makyta Púchov; závod v Partizánském; závod překližkárna v Králově Lehotě; závod Merina Trenčín; dále srov. akci *Šetříme dřevem*, kterou pracovníci dřevařského průmyslu „odpovídají Lydii K“ (RP 20. 1. 1952, s. 5).

Další svědectví o mohutné kampani inspirované Lydií K. přináší delegace sovětských žen, které navštívily Československo na pozvání Československého svazu žen v březnu 1951: „Na mnohých závodech jsme viděly portréty sovětské stachanovky Lydie Korabelnikové, z jejíhož podnětu soutěží tisíce československých dělníků v úspoře surovin“ (RP 25. 3. 1951, s. 7).

Dokonce byly svolávány celostátní pracovní porady, které měly za úkol zavádět a rozšiřovat metody Lydie K. v celém gumárenském a chemickém průmyslu, resp. v průmyslu papírenském a celulózovém (RP 14. 2. 1951, s. 3).²⁸ Autor anonymní glosy *Maličkosti v Rudém právu* pak v létě 1952 konstatuje: „Také v naší republice má hnutí Lydie Korabelnikové desetitisíce následovníků. Také našemu hospodářství již zachránilo desetimilionové hodnoty. Avšak stále je ještě možno hledat a nalézat nové ‚maličkosti‘, na nichž lze ušetřit“ (RP 19. 8. 1952, s. 3).²⁹

Není divu, že i v odborném časopise *Naše řeč* se řešilo, jak jméno sovětské údernice řádně vyslovovat: „Vyjdu z konkrétního příkladu. Setkáváme se nyní ve zprávách často se jménem *Korabelnikova*. Rozhlasoví hlasatelé tu obyčejně vyslovují buď *karabelniková* nebo *karabelňiková*. Atd.“ (Romportl 1951, s. 131n.). V podobném duchu začíná i článek v časopise *Vlasta* (s příznačným názvem *Lydie Korabelniková zvítězila*): „Čtete o ní často v novinách. Závod ten a ten, dílna ta a ta, píše se tam, začala pracovat podle metody Lydie Korabelnikové;“ následně je objasněno, že jde o metodu „komplexní úspory materiálu“, jež je dále označena už jen jako „metoda L. K., jak se krátce

²⁷ Konkrétně tento údaj uvádí časopis *Vlasta* 18. 1. 1951, s. 5.

²⁸ Dvoudenní konference o chemickém průmyslu se konala v Ústí nad Labem v únoru 1951, viz RP 22. 2. 1951, s. 3; dvoudenní konference pro průmysl papírenský a celulózový pak v dubnu 1951 v Českém Krumlově. O masovosti rozšíření metody svědčí fakt, že počet soutěžících zaměstnanců v papírenském průmyslu měl dosahovat v českých zemích 57 %, na Slovensku 82 % (RP 4. 4. 1951, s. 5).

²⁹ Oficiální údaje o míře zapojení zaměstnanců jsou doloženy např. pro gottwaldovský Svit: koncem roku 1952 zde metodou Lydie K. pracuje 3514 zaměstnanců, zkušenosti Levčenkové (další sovětské údernice) využívá více než 10 000 zaměstnanců (a téměř 9000 je jich zapojeno v brigádách vzorné kvality), viz RP 14. 12. 1952, s. 1. Mimochodem právě z glosy *Maličkosti* cituje výše uvedený *Malý slovník reálií komunistické totality* pod heslem *Korabelniková*, viz výše, s. 116.

Dílna s. Kaštyla zaspala

Hnutí Lydie Korabelnikové setkalo se ve všech závodech našeho národního podniku s velkým ohlasem. Pomohlo ušetřiti značné množství různého materiálu, a to jak vrchového, tak také příprav. Toto hnutí se v našem národním podniku široce rozvinulo a stalo se věcí cti, jak zaměstnanců na dílnách, tak také mistrů. Proto se nám nechce věřit, že by o tomto hnutí nic nevěděli zaměstnanci kalhotové dílny mistra soudr. Kaštyla, která byla přestěhována z pláten na závod 03. Vždyť tam ještě dnes nacházíme kalhoty, se kterými mají konečkářky plné ruce práce.

Soudruzi a soudružky, což kdybychom konečkářce práci usnadnili a těch 15 m nití, jež tato musí z kalhot odstříhati, ušetřili a tím v rámci hnutí Lydie Korabelnikové ušetřili týdně tisíce metrů nití! Ježek.

*Čím kdo zachází, tím také zchází,
pořekadlo praví staré.
Nežželi se vám osudu konečkářky mladé?
V konečcích nám utone,
když náprava se nestane.*

*Proto dejme hlavy dohromady
a zachraňme život mladý.
Vždyť vzor máme u Lydie,
jak se s úsporami nití šije.
Když se takto zařídíme,
mladý život zachráníme.
O sobě říci pak můžem směle:
„My jsme lidé noví, lidé Gottwaldovi!“*

metodě Lydie Korabelnikové říká“ (Vlasta 18. 1. 1951, s. 5). Lydie K. (označená dokonce důvěrně již jen jako Lydie!) vstupuje i do budovatelské poezie, když v časopise ROH *Spolupracovník*, vydávaném v Oděvních závodech Jiřího Wolkera v Prostějově, čteme v básni: „Vždyť vzor máme u Lydie, / jak se s úsporami nití šije.“³⁰

30 Celý text básně viz výše na přiložené reprodukci stránky z časopisu *Spolupracovník* (6. 9. 1951). Báseň kritizuje (jak je zřejmé z nadpisu celého článku *Dílna s. Kaštyla zaspala*) praxi v kalhotové dílně mistra Kaštyla; konečkářka byla pracovnice, která měla na starosti zapošívání a odstříhávání volných nití na začátku a na konci šití. Za text básně vděčím diplomové práci Aleny Zvolánkové, která faksimile básně přetiskuje (Zvolánková 2019, s. 15). Předchozí čísla časopisu *Spolupracovník* dokonce podrobně popisují rozšíření hnu-

OBR. 1. Báseň otištěná v časopise ROH *Spolupracovník*, vydávaném v Oděvních závodech Jiřího Wolkera v Prostějově, dne 6. 9. 1951, s. 6, výřez (viz pozn. 30).

IV. MÝTÉM PRÁCE JAKO BOJE V IDEOLOGICKÉM DISKURZU POČÁTKU PADESÁTÝCH LET

Celá tato pozornost věnovaná práci stejně jako rétorika s ní spjatá se dnes může jevit jako jen stěží pochopitelná, pokud nevezmeme v úvahu výše zmíněnou skutečnost, že práce fungovala v daném období jakožto ideologikum prvního řádu, začleněné do obecného diskurzu boje mezi kapitalistickým a socialistickým světem. Zatímco kapitalistický svět byl představován jako svět války, socialistický svět byl světem míru; kvůli dichotomickému rozdělení světa bylo ovšem třeba za mír „bojovat“, jak zněl dobový slogan, a za mír se bojovalo právě a zejména prací. Pokud o dvě desetiletí později, tzn. v sedmdesátých letech minulého století, už tyto bojové slogany zněly vyprázdněně a vyčpěle, na počátku padesátých let byla situace z více důvodů odlišná; tyto důvody nyní stručně představíme.

Zaprvé od konce války uplynulo teprve několik let, a nejen Československo se potýkalo s jejími hospodářskými i sociálními důsledky; celá Evropa tehdy vrhá své síly na obnovu či znovuvybudování všeho, co bylo během válečných let zničeno. Od tohoto cíle se odvíjí jasný budovatelský akcent již těsně poválečný, v případě Československa konkrétně vyhlášení dvouletky a celý étos „nového člověka“, který snad nejlépe vystihují slova Edvarda Beneše z ledna 1947, přetištěná v jednom z prvních čísel časopisu pro ženy *Vlasta*:

*Jde o zrození nového člověka, o vytvoření harmoničtější lidské osobnosti s rovnováhou citu a rozumu, člověka dobrého srdce a dobrého rozumu. Bude to člověk s novým vyznáním víry v život, s novým vyznáním víry v novou demokracii (Vlasta 16. 1. 1947, s. 11).*³¹

Zadruhé: zrození tohoto nového člověka má přirozeně také rozměr genderový, a v tom navazuje už na feministické hnutí předválečné; role ženy ve společnosti se

tí Lydie K. v podniku: šlo přímo o iniciativu ředitele závodu Málka: „Podnět k následování soudružky Korabelnikové byl dán s. Málkem, který objasnil způsob šetření všem vedoucím i zájmovým složkám. Masové složky s vedoucími pokračovali s přenášením zkušeností na všechny dílenské mistry a úsekové důvěrníky, kteří vysvětlili v desítiminutovkách nové formy socialistické práce všem našim zaměstnancům. — Z těchto diskusí potom vzešlo usnesení zaměstnanců všech dílen na našem závodě, že budou šetřit šicím materiálem a to tak, že budou konce nití ustříhovat u samé látky. Tak ušetří každá dílna 500 m nití z každého plánu. Atd.“ (*Spolupracovník* 23. 2. 1951; za tento materiál jsem opět zavázána Aleně Zvolánkové; gramatické chyby neopravuji). Tyto zdánlivě marginální texty ukazují, jak snadno proniká Lydie K. do sféry textilního průmyslu. Další doklad — tentokrát přímo z tkalcovského závodu — přináší práce Jaromíra Mrňky v podobě fotografie s následující popiskou: „Tkadleny z textilních závodů na Šumpersku se snaží, aby pro naše pracující vyrobily co nejvíce kvalitního textilu. Na obrázku tkadlena soudr. Olga Valentová, údernice z n. p. Moravolen, která při velmi dobré jakosti plní průměrně normu na 161 procent a je iniciátorkou nových forem práce po vzoru Lydie Korabelnikové“ (Mrňka 2014, s. 207).

³¹ Téma „nového člověka“ představuje širokou a komplexní otázku, se staršími (již křesťanskými) konotacemi, kterým se zde nemůžeme věnovat; z novějších prací v češtině viz např. Nečasová 2018; Fasora — Hanuš — Nečasová a kol. 2018, i s dalšími odkazy.

má proměnit, žena už nemá plnit pouze svou roli matky či manželky/ženy v domácnosti, ale má přispět k budování společnosti všemi svými schopnostmi, jež jsou jí — právě jako ženě — vlastní (srov. např. Nečasová 2011; Musilová 2001; Uhrová 2005; Nečasová 2018).

Zatřetí: po Únoru 1948 se tato jak obecně budovatelská, tak genderová rétorika (stejně jako celé ženské hnutí) opět proměňují v rámci specifického procesu přeznačování, který lze v kostce představit následovně: „To, co si praktikovaná (v tomto případě komunistická) ideologie potřebuje nutně kolonizovat, je proces signifikace. Na tomto poli se střetává s relikty dominantních ideologií minulosti, které z části eliminuje, z části principiálně přejímá a začleňuje. Jde tedy o to osvojit si sdílený komplex znaků a vepsat do jejich významu novou, parazitní konotaci, která směřuje k naplnění ambic kolonizace skutečnosti“ (Schmarc 2017, s. 53). Zde je třeba dodat, že zejména v případě konceptu práce doplňuje marxistická ideologie do přejatého komplexu své vlastní významy a důrazy, neboť právě koncept práce je pro její chápání povahy člověka zásadní (srov. Engelsovo opus *Podíl práce na polidštění opice*, Marxovy analýzy práce za kapitalismu atp.).

Začtvrté: k uvedeným proměnám praktikované ideologie přistupují také další faktory historického rázu. Reliktem poválečné nedobré hospodářské situace zůstává existence přidělového systému a paralelně existujícího volného trhu, přičemž přechod na komunistické plánované hospodářství spolu s orientací na budování těžkého průmyslu již existující problémy ještě dále vyhrotil.³² Dále je třeba zdůraznit, že v době studené války se válečná hrozba mohla jevit jako reálná: bojovalo se přece v Koreji, v USA probíhalo období mccarthysmu a o třetí světové válce a o použití bomby se spekulovalo v obou částech rozděleného světa.³³

V této době tedy dochází k militarizaci celé československé společnosti, a to nejen na poli úzce vojenském, ale opět — ideologickém;³⁴ nová lidově-demokratická republika má celou řadu nepřátel, které lze rozdělit na vnější a vnitřní. Mezi ty vnější patří v první řadě americký imperialismus, dále jeho mezinárodní spojenci (zde je v opakovaných reminiscencích na nacismus kladen důraz právě na tehdejší západní Německo a jeho probíhající remilitarizaci a údajnou opětovnou fašizaci),³⁵ a přirozeně

32 Koncem roku 1950 tak dochází k prudkému poklesu životní úrovně, v únoru 1951 následuje další vlna zdražování a je obnoven přidělový systém u základních potravin, viz Steiner 2002, s. 189; k danému období jako celku srov. Pernes 2008.

33 To dosvědčuje mj. dotaz redaktorů amerických listů Stalinovi počátkem dubna 1952: Je třetí světová válka nyní bližší než před dvěma či třemi lety? Stalin: Nikoli, není (RP 3. 4. 1951, s. 1).

34 Podrobněji o tomto procesu viz v kapitole „Militarizace československé společnosti“, in: Pernes 2008, s. 37–40. Mezi projevy militarizace společnosti lze zařadit i zcela neadekvátní tresty za hospodářské přečiny, např. hrdelní tresty pro padělatele potravinových lístků v letech 1951 a 1952 na základě specifického výkladu paragrafu trestního zákona, viz Pejčoch — Plachý 2016, s. 49–58. Podobně si vyslouží trest smrti také „šmelinář s drahými kovy“ Ivan Isidor Frostig v Bratislavě (RP 29. 4. 1952, s. 2) ad. Mnohačetné užití idiomů pro boj v dobovém slovníku ilustrují řadou příkladů autoři *Slovníku komunistické totality* Cvrček — Čermák — Schmiedtová 2010, s. 34–37. Společnost je tak cíleně udržována „ve stavu neustálého napětí a mobilizace“ (tamtéž, s. 14).

35 Zastrahování veřejnosti nabývá v této souvislosti i zcela konkrétních, detailně vykreslených podob: „Kruppovy továrny smrti, podporované americkými dolarovými investicemi,

československá emigrace: to všechno jsou oni váleční štváči a paliči. Mezi vnitřní nepřátele pak patří, vyjádřeno dobovým slovníkem: banda bývalých fabrikantů — agrární a klerofašistická sebranka — zrádní agenti Vatikánu — vesničtí boháči a kulaci — šmelináři a keťasi — kosmopolité atp.³⁶

Schematickou trest tohoto míroválečného diskurzu nabízí báseň Jiřího Tauerera *Rýmy na mír* (RP 1. 5. 1952, s. 1):

*Oni nám nesou pumy, smrt a jámy,
smrt a jámy — my máj.*

[...]

Oni — mikrob moru.

My mír — oni zmar.

[...]

Oni — můry moru.

Oni mor — my mír!

Analogicky je tomu s technikou, kdy jsme opět konfrontováni s „technikou života“ na straně lidovědemokratických zemí, oproti níž stojí imperialistická „technika smrti“: „V této chvíli, kdy rozrýváte korejskou zemi příkopy smrti, se přemísťují miliony kubických metrů na velkých stavbách komunismu. Vysoká technika, která je technikou života, ne technikou smrti, řízena rukama smělych, v budoucno zahleděných sovětských lidí, zde zúrodňuje pouště a stepi“ (RP 15. 9. 1951, s. 5).³⁷

V rámci téže logiky jsou úkony, které mají povahu čistě pracovní, opakovaně značkovány mírovou etiketou: tak probíhají mírové žně (či žně míru), směny míru, pracuje se na mírové peci či v kovárně míru. Zároveň přitom dochází ke zvláštnímu prolínání válečné a mírové terminologie až do podoby jakési komplementární „srostliny“: čteme tak o světové frontě pokroku, socialismu a míru; o vítězství světového tábora míru; o zbraních míru, kterými jsou sbíječky, kladiva, pera, soustruhy, traktory;³⁸ tisk je největší zbraní míru. Cílem je vybudovat z naší vlasti nepřemožitelnou, skálopevnou baštu (či tvrz) socialismu a míru; NHKG je mírová pec naší první stavby socialismu, tvrdé hráze míru; každé procento překročení plánu je hřebík do rakve reakce; navzdory válečným paličům tavíme ocel míru; Sovětská armáda je nepřemožitelná síla míru; sám Sovětský svaz je nahlížen jako praporečník míru, Stalin pak jako velký praporečník míru, atp.³⁹

Protikladnost a zároveň komplementaritu války a míru, Východu a Západu ozřejmuje ve svých dnes již téměř klasických analýzách Vladimír Macura: „Dokonce jeden a tentýž fakt ve východním, socialistickém kontextu znamenal vždy mír a v kontextu

opět obnovily výrobu. V poslední době se počalo se stavbou zbrojních objektů podél Labe“ (RP 26. 3. 1952, s. 6); „V Bavorsku byly zrušeny stovky hřišť a jsou užívány pro vojenský výcvik“ (RP 31. 3. 1952, s. 4); atp.

³⁶ K obrazu nepřítelů v daném období viz nově monografii Denisy Nečasové (2020).

³⁷ Podobně je kladena „kultura života“ proti „kultuře smrti“, RP 24. 12. 1952, s. 3, atp.

³⁸ Traktoru jakožto „tanku míru“, a takto „popkulturnímu emblému“ československého socialistického realismu, se věnuje studie Kouba — Schmarc 2006.

³⁹ Uvedené slogany pocházejí z RP z období od listopadu 1950 do června 1953.

západním znamenal válku“ (Macura 2008, s. 36). Mír ovšem nebyl chápán jako „klidový stav, [...] ale jako zápas a nelítostný boj“ (tamtéž, s. 38), což lze podle Macury nahlížet jako určitou dvojčlennou představu socialistického ráje, který zároveň už nastal — socialismus buduje mír a žije v míru, zároveň ale teprve nastane: tato představa prý „stála jistě u kořene tohoto nápadného postupování a splývání ‚mírové‘ a ‚válečné‘ propagandy“ (tamtéž, s. 41). Petr Steiner nicméně podává marxisticko-leninskou filosofii dějin, která stojí v základu těchto představ, odlišně, prizmatem literárního úhlu pohledu a v duchu analýz Haydena Whitea: „Komunistická romance se zvrtila v nekonečný příběh, jenž nikdy nedospěje k rozuzlení požadovanému svým žánrem. Šťastný konec je pouze naznačen, ale nikdy ho není dosaženo“ (Steiner 2002, s. 183). Obecně je však třeba dodat, že zde vidíme při díle podvojnost vlastní utopickému konceptu *per se*: utopie je zároveň to, co konkrétně chceme zlepšit (a co se zlepšit dá), a zároveň se upíná až k Ráji a ke zlatému věku toho či onoho druhu, tedy k tomu, k čemu utopisté všech vyznání finálně cílí (ale co je už z povahy věci nenastolitelné či neobnovitelné, viz Fischerová 2008).

V duchu vyhocené bitvy mezi Západem a Východem bylo využito i kampaně proti mandelince bramborové, této „zločinné setbě amerických imperialistů“ (RP 24. 6. 1951, s. 7). Příznačné je už samo načasování kampaně, neboť vládní provolání o boji proti mandelince je otištěno v novinách dva dny poté, co byli čtenáři zpraveni o vypuknutí korejské války, jak zdůrazňuje Vladimír Macura a odkazuje na vtip z *Dikobrazu*, představující rozhovor dvou amerických letců: „Tož kam, Same, do Koreje s bombami? — Ne, do Evropy s mandelinkou“ (Macura 2008, s. 63–64). Do boje proti „americkému brouku“ je povoláván celý národ formou hledacích dnů, srov. např. výzvu všem občanům pražského kraje z června 1951: „Americký brouk hrozí. Je proto povinností každého občana Pražského kraje zúčastnit se aktivně boje proti mandelince bramborové při celokrajském hledacím dnu, který se koná v neděli 1. června 1951. Bojem proti mandelince bramborové posílíme světový mír“ (RP 29. 6. 1951, s. 6). Národ má navíc v tomto boji ku pomoci mírumilovné sovětské letce, kteří neodkladně přiletí, aby v boji proti brouku přiložili ruku k dílu.⁴⁰

Boj za mír se ale neomezoval jenom na práci, cílil také ke konkrétním krokům k nastolení světového míru. Ústřední roli zde hraje opět ideologie, konkrétně Lenina doktrína, že imperialismus plodí války už ze své podstaty. V roce 1952 Stalin dovozuje: „Někteří praví, že Leninovu tezi, že imperialismus nevyhnutelně plodí války, je nutno považovat za zastaralou, protože nyní vyrostly mohutné lidové síly, vystupující na obranu míru proti světové válce.“ Nevyhnutelnost válek mezi kapitalistickými zeměmi však podle generalissima nemůže odstranit ani celé hnutí za mír, jehož cílem je „pozvednout lidové masy k boji za zachování míru, za odvrácení nové světové války. Aby byla odstraněna nevyhnutelnost válek, je nutno zničit imperialismus“ (RP 4. 10. 1952, s. 3). Odtud se tedy rekrutovaly na jedné straně Stalinovy vojenské plány obsadit Sovětskou armádou i zbytek Evropy a připojit jej ke komunistickému

⁴⁰ RP 14. 9. 1951, s. 1: *Dík sovětským letcům za pomoc v boji s americkým broukem*. Jak podotýká Macura, americký brouk býval navíc spojován i s fašismem a označován jako „tajná zbraň“ imperialismu, ve skvrnách na jeho štítě býval spatřován obrys písmene V, což asociovalo Hitlerovy kampaně a jeho V für Viktoria; označování amerického imperialismu jako nové verze fašismu tak tvořilo součást dobové rétoriky (Macura 2008, s. 73).

bloku (srov. např. Steiner 2002, s. 189), a na straně druhé masivní ideologické kampaně namířené proti bývalým spojencům, počátkem padesátých let konkrétně za hlasování pro tzv. Pakt míru. Kampaň probíhala v Československu v květnu a červnu 1951, kdy po celé republice obcházely agitační dvojice, agitující pro podpis Hlasovacího lístku za Pakt míru.⁴¹ 26. května 1951, tedy v první den hlasování, jsou na první straně *Rudého práva* otištěny verše Vítězslava Nezvala uvozující jeho *Zpěv míru*; následující den otevírá první stranu pro změnu dvojverší Petra Bezruče „Vždycky za mír hlasuji,/ vždy válku odsuzuji“. 1. 6. 1951 pak čteme na jedničce hned tři agitky: Fráňa Šrámek, „Vyhraje boj o mír“; Ivan Olbracht, „Hlasujte všichni pro mír“; a příznačně hned pod hlasy předních umělců je výzva Václava Bartoše, úderníka a nositele Řádu republiky z Dolu Zápotocký na Kladně, „Jdu s miliony pokrokových lidí v boji za mír“. V daném kontextu nepřekvapí, že při příležitosti zahájení hlasování za Pakt míru se zaměstnanci Svitu Gottwaldov (který Lydie K. osobně navštívila) obracejí přímo na Lydii Korabelnikovou tímto dopisem:

Milá soudružko, pozdravujeme Tě srdečně za celý náš kolektiv. Při hlasování za Pakt míru mezi pěti velmocemi jsme se zavázali k dalšímu zvýšení úspor materiálu podle Tvé metody s materiálem na všech pracovištích. Po prvních průkopnících „korabelnikovcích“ J. Josefákovi, sekači dílu obuvi v gumárnách, J. Crlovi, přibíječi podpatků, J. Klabalovi, sekáči kůže, vyznamenanému Řádem práce, a prošívači A. Vávrovi se u nás rozvinulo masové soutěžení o nejvyšší úspory. Kolektiv dílny 4151 Ti hlásí, že dosáhl měsíční úspory materiálu na 50 párů papučí. V celokožené obuvi z ušetřeného materiálu se zvýšila výroba ze 750 párů na 900 párů měsíčně. [...] A tak, vážená a milá soudružko, dnes při našem hlasování za Pakt míru proti vyzbrojení západního Německa a proti zrádné reakci posíláme Tobě a vašemu závodu „Pařížská komuna“ upřímné díky za odevzdané zkušenosti a [...] vždy věrně vytrváme po vašem boku v práci i v boji za trvalý mír (RP 13. 6. 1951, s. 1).⁴²

Každý boj, a to i boj na poli práce, ovšem vyžaduje strategii, a zde je podstatné, že Lydie K. i ostatní hrdinové práce byli představováni především jako autoři určitých pracovních metod hodných následování, s nimiž se doslova roztrhl pytel. V závodech tak kolovala Boriskina metoda, Čutkichova metoda samokontroly, metoda inženýra

41 Text lístku obsahoval tři hlavní body: zaprvé souhlas s výzvou Světové rady míru, aby byl uzavřen mírový pakt mezi pěti velmocemi; zadruhé žádost o zastavení vyzbrojování západního Německa „americkými imperialisty“; třetí bod zněl následovně: „Odsuzují zrádnou reakci, která podněcuje k válce proti vlastní zemi a ve spolku s nepřáteli republiky, s esesáckými vrahy, usiluje o nový Mnichov, o rozčlenění a zničení republiky“. RP 24. 5. 1951, s. 5.

42 I přes masivní kampaň se nicméně našli tací, kdo podepsat lístek odmítli, např. farář Paříl z babického případu, byť byl agitátory navštíven třikrát: „Nakonec [...] odpověděl, že o Koreji nic neví a hlasovací lístek nepodepsal“, RP 26. 7. 1951, s. 3. Doplňme, že o něco později probíhá podpisová kampaň za Pakt míru také v Sovětském svazu, a i při této příležitosti se v českém tisku setkáváme znovu se jménem Lydie Korabelnikové. Bezprostředně pod zprávou o organizaci celé akce čteme v *Rudém právu* výzvu Michaila Šolochova „S rodnou vládou za mír!“, následuje výzva Lydie Korabelnikové „Naděšená práce ve jménu vlasti“ a pod ní výzva Dmitrije Šostakoviče „Povinnost kulturních pracovníků“, RP 1. 9. 1951, s. 2.

Kovaljeva, metoda inženýra Berezina, metoda profesora Činakala, metoda kolchoz-nice Malininové (zaměřená na dojivost krav, viz výše), metoda soudružky Levčenk-ové, metoda Usanovové, Luninova metoda, Ponomarevova metoda, metoda Vasilije Kolesova, metoda taviče Privalova, Larin-Kasjanova metoda ostření fréz, proudová metoda kovoobrábění M. Volkova atp.; mezi českými úderníky pak proslula zejména metoda soustružníka Václava Svobody a Miskova metoda. Nákrasy soustružnic i jiných schémat přetiskovaly noviny přes celou stránku⁴³ a na VI. mezinárodním filmo-vém festivalu v Karlových Varech udělila porota cenu mj. za instrukční film *Rychlo-točovanie oceli* (RP 31. 7. 1951, s. 5). Důraz byl kladen na zvyšování výkonnosti, a tudíž také na navyšování počtu obsluhovaných strojů *en bloc* — ať už se jednalo o soustruhy, tkalcovské stavy, frézovací stroje, balicí stroje, česací stroje, lisy atp. Noviny oplý-valy slogany typu „Záleží na každé řepě“, celé léto probíhal boj o zrno a velký otvírák na jedniče radil — opět s technickými podrobnostmi — „Podmítat ihned za kosou“ (RP 26. 7. 1952, s. 1). V podnicích se přijímaly pracovní závazky nejen na počest prv-ního máje, narozenin Klementa Gottwalda nebo Stalina, na počest sjezdu sovětské ko-munistické strany nebo sjezdu KSČ, velice často ale v duchu „válečné“ pracovní stra-tegie právě jako reakce na „záškodnické“ akce toho či onoho druhu: „Bojem za vyšší těžbu odpovídají horníci zrádcům z OKD“ (RP 14. 7. 1952, s. 2); stejně je tomu po pro-cesu se Slánským, s padělateli potravinových lístků, s „vesnickými kulaky“, „zrádci Vatikánu“ atp.

Hrdinové práce ale nebyli oslavováni jen na stránkách novin a při příležitosti udě-lování řádů práce nebo republiky. V nakladatelství Práce vychází od roku 1949 do roku 1956 Knihovnička úderníků, představující nové ikony práce, ať už jimi byli jed-notlivci nebo celá kolektivní tělesa — závody, oblasti atp. (celkem 69 svazků).⁴⁴ Edice má v téměř nakladatelství svůj pendant, a to edici Průkopníci socialistické práce, která vycházela v letech 1949–1953 a v rozsahu celých 86 svazků propagovala sovětské úderníky, zcela v duchu výše uvedeného a tou dobou všudypřítomného hesla „Sovět-ský svaz — náš vzor“.⁴⁵ Právě v této edici vychází brožura Lydie Korabelnikové *Jak šetříme materiálem* (a řada dalších, např. Ivan Pigasovič Širkov, *Mé zkušenosti ze zrych-leného zdění cihlami*; Georgij Marjagin, *Na vyšší obrátky tkalcovského stavu*⁴⁶ atp.). Zde také vydává Bedřich Geminder brožuru *Dusja Vinogradova* o úžasné tkadleně Vino-gradové, tkající až na 208 stavech (Geminder 1949); na rozdíl od Lydie Korabelnikové však tkadlena Vinogradová patřila k první generaci sovětských stachanovců z polo-

43 Např. v RP 2. 6. 1951, s. 3: metoda sovětského inženýra Kovaleva zabírá celou stranu 3, jsou zde uvedeny vzorové postupy i se schématy; podobně v RP 25. 1. 1951 na s. 3 je vyobrazena Miskova metoda těžby uhlí, atp.

44 Pro ilustraci uvádím názvy několika brožur knihovničky: *Zvítězil jsem nad normou*; *Ocel pro mír*; *Soustruh moje zbraň*; *O větší výkon mlýnů*; *O vyšší počet stavů*; *Za dobrou věc je třeba bojovat*; *Učíme se od inženýra Kovaleva*; *Havíř Gavlas*; *Alois Draslík, vzor novátora rychloraziče*; *Dva První máje Elišky Svobodové*; *Vzorná krmíčka soudružka Šerejchová* atp. K údernickému hnutí jako celku a k jeho mnohdy problematickému přijetí na pracovištích srov. zejména Heu-mos 2006, s. 41–60.

45 Podrobněji k instituci sovětského vzoru v tehdejším Československu viz např. Nečasová 2018, s. 209–222.

46 V této publikaci autor přibližuje zkušenosti stachanovky, tkadleny Alexandry Kolesajevové.

viny třicátých let, stejně jako samotný Andrej Stachanov, a v galerii sovětských vzorů se tedy netěšila — ani nemohla těšit — takové popularity jako na počátku padesátých let v médiích téměř všudypřítomná Lydie K.

Tyto nové hagiografie práce, které čteme v Knihovničce úderníků (stejně jako v edici Průkopníci socialistické práce) mají zřetelnou, byť nikoli pevně danou strukturu, která se může lišit, zejména jde-li o představení nikoli jednotlivce, ale celého závodu.⁴⁷ Zakotvení práce v dichotomii mírového boje proti válce pak představuje přirozený rámec tohoto pracovního diskurzu, jak jsme viděli už výše v brožuře Lydie K.:

A dnes, kdyby se mne někdo zeptal, proč jsem začal lépe pracovat, odpověděl bych mu: protože si nepřeji války, protože chci budovat mír. [...] Jsem tím také povinen všem padlým u Dukly. [...] Nezapomínám na ně ani na ostatní oběti našeho osvobození. Pro ně jsem se snažil roztočit svůj soustruh rychleji a uplatnit lepší metody své práce. Těmto obětem děkuji za to, že mohu klidně žít a se svou ženou vychovávat dva synky; tříletého a půlročního (Slabej 1952, s. 6–7).⁴⁸

Také tkalcovské údernické hnutí mělo v československém průmyslu své následovatele, jak dokládá další ze svazků Knihovničky úderníka *Jak jsem přešla na deset stavů* Květy Kačerové. Tato tkadlena z n. p. Lenka v Poříčí u Trutnova získala v dubnu roku 1952 dokonce Řád práce,⁴⁹ ale už předtím byly s jejími výkony seznámeny mj. čtenářky časopisu *Vlasta*: v interview z ledna 1951 Květa Kačerová uvádí, že pracuje na sedmi stavech a ráda by si přibrala ještě osmý:

⁴⁷ Pro závody se jedná např. o tituly *Pevnost míru: reportáže o budování Třince; Stavíme HUKO; Boj o čest dolu Zápotocký; O světové prvenství; Slovo má Buzuluk: Život a práce nejlepšího závodu Pražského kraje; Průkopníci na dole Maršál Koněv* atp. Pokud nicméně zůstaneme — vzhledem k tématu studie — u jedinců, pak pracovní hagiografie Knihovničky úderníků obvykle obsahuje následující prvky či „zastavení“: Dříve (tedy za minulého režimu, za války) a dnes / Pracovní vzor (sovětský nebo český, ne vždy) / Konkrétní pracovní postupy (někdy doplněné schémata, tabulkami atp.) / Další rozvoj metody (často nepochopení a překážky) / Ocenění a pocty / Mír, boj za mír.

⁴⁸ V pohledu mlynářského úderníka Václava Kříčky pak čteme následující chlebově mírový argument: „Vždyť z naší práce, z práce mlynářských dělníků, se rodí v pravém slova smyslu chléb. A chléb, to je život, to je mír, to je štěstí. Čím více ho budeme mít, tím marnější budou pokusy paličů války a tím dříve zavlaje prapor socialismu nad všemi zeměmi i oceány. Pro toto dílo slibuji, že budu dále pokračovat ve zlepšování, zrychlování a zlevňování výroby“ (Kříčka 1953, s. 42n.).

⁴⁹ Srov. <https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/rpr.pdf>. Instituce Řádu práce byla zřízena o rok dříve, na jaře 1951; od roku 1954 jsou oceňovány zejména (být nikoli výhradně) kolektivy. O změně důrazu z individuálních na kolektivní pracovní výkony v tomto období píše např. Nečasová (2018, s. 92n.), nicméně pro úplnost je třeba říci, že v rámci edice Knihovnička úderníků byla kolektivům věnována pozornost už od samého počátku, a naopak — s představením jedinců se setkáváme také později, možná i vlivem určité setrvačnosti nebo díky samotnému nastavení edice, srov. *Kombajnér Loukota* (1954); úplně poslední svazek Knihovničky úderníků z roku 1956 pak představuje *Rovnění plamenem metodou O. Vlacha*.

U nás v lnářství je norma dva stavy na osobu. Po revoluci jsme ovšem zvyšovali výkony a tak se přecházelo na více stavů. Já sama jsem až do roku 1949 pracovala na čtyřech. A od začátku roku 1950 pracuji na sedmi. [...] Nedělám to pro nějakou slávu. Pracuji proto, že tak jedině mohu vyjádřit svou lásku k naší lidově demokratické republice, že tak mohu pomoci její výstavbě, a tím i v boji za udržení míru (Vlasta 4. 1. 1951, s. 3).

Vrátíme-li se nyní k genderovému rozměru „nového člověka“, ukazuje se celá strategie na poli „ženské“ práce jasně: jde o to (slovy tehdejšího ministra informací Kopeckého) „vytvořit nový ženský ideál, nový typ ženy, vedle ženy hospodyně, ženu průmyslovou pracovníci, ženu budovatelku, ženu tvořitelku, ženu spolutvořitelku lepšího života lidu“ (Vlasta 1. 7. 1948, s. 2).⁵⁰ I zde nicméně platí výše uvedená konkrétní strategie vzoru, aplikovaná tentokrát genderově, jak ozřejmuje dobové heslo: „Sovětská žena — náš vzor“.⁵¹ Symptomatická jsou slova Anny Šlechtové pronesená (za Československý svaz žen) na sjezdu Svazu československo-sovětského přátelství — byl to právě onen sjezd, jehož se Lydie K. zúčastnila:

Proto tyto dny Československý svaz žen zahájil besedy „Poznáváme sovětské ženy“, aby na příkladném životě údernic jako Korabelnikové, traktoristky Paši Angeliny, matky Kosmoděmjanské, neúnavné bojovnice za mír Niny Popové ukázal vzor našim ženám v jejich práci a myšlení (Vlasta 16. 11. 1950, s. 3).

Volba vzorů není náhodná: jakkoli čteme v současné sekundární literatuře (srov. např. Nečasová 2018, s. 142n.)⁵² o tom, že v rámci revize genderových rolí byl po Únoru 1948 kladen důraz zejména na to, jak ženy přebírají původně mužské práce a činnosti (což zde vidíme na příkladu traktoristky Paši Angeliny, a jinak také opakovaně v tehdejších médiích v portrétech prvních žen-vlakvedoucích, prvních žen-slévaček atp.), nešlo o strategii výlučnou. To je zřejmé právě na L. Korabelnikové — uvedené ve výčtu na prvním místě, možná i proto, že byla osobně přítomná —, ale také na dalších: na postavě matky Zoji Kosmoděmjanské a „bojovnice za mír“ Niny Popové. Genderový údernický či obecně pracovní diskurz v tehdejší Českosloven-

⁵⁰ V projevu Kopeckého, který časopis *Vlasta* cituje, však nejde o žádné bud' — anebo, o dilema rodina vs. práce: „Péči o dítě pokládá náš lidově demokratický řád za nejsvětější svoji povinnost. [...] Rodina, mateřství, manželství, to jsou pro nás ty nejposvátnější věci“ (tamtéž; sakrální slovník je tu příznačný).

⁵¹ Přímou tento název nese řada okének časopisu *Vlasta* v roce 1951; v roce 1950 předchází této rubrice ve *Vlastě* rubrika „Poznáváme život sovětských žen“. V roce 1952 už ani jednu z rubrik ve *Vlastě* nenajdeme (Ministerstvo vnitra ovšem vydává v témže roce útlou brožuru nazvanou *Sovětská žena — náš vzor*), i když články věnované SSSR jsou prakticky v každém čísle. Uvedené slogany byly přitom opakovaně parodovány, srov. heslo „Sovětský slon, náš vzor“ (které slyšela autorka této studie od své matky).

⁵² Jinde v práci (tamtéž, s. 107n.) píše autorka o primárně maskulinním představování dělnického a údernického těla, v návaznosti na starší analýzy Erika Hobsbawma, které byly ovšem — jakožto jednostranné — kritizovány již nedlouho poté, co vyšly (srov. Hobsbawm 1978; Mason 1979). Domnívám se, že i zde je situace složitější a genderové mezihry mnohem subtilnější.

sku nebyl zkrátka nijak výlučně zaměřen na původně mužská povolání, a Lydie K. v tom jistě sehrála důležitou roli. Přitom ženské úderničení mohlo být ideologicky obdařeno i erotickým nábojem, jak dokládá vtíp z *Dikobrazu*, kde na výjevu z tancovačky stojí mladí muži frontu, aby si mohli zatančit s úderničkou. Ostatní dívky to sledují nespokojeně a jedna z nich říká: „Nic naplat, děvčata, budeme se musít stát taky údernicemi“ (*Dikobraz* 7, 1951, č. 18, s. 4).⁵³

Ani tím se však ideologické působení ze strany režimu nevyčerpává. Kromě Knihovničky úderníků či instruktážních filmů typu *Rychlotočovanie oceli* atp. se agitovalo i poněkud sofistikovaneji. Obrátíme-li se opět ke tkaní, pak osudy sovětské tkalcovské údernice-stachanovky zpracovává filmový muzikál režiséra Grigorije Alexandrova *Její velký den* (v originále: *Světlý puť*, s Alexandrovovou manželkou Ljubov Orlovou v hlavní roli).⁵⁴ Film byl vyroben už v roce 1940 Mosfilmem, do distribuce v předtím okupované či porobené Evropě se nicméně dostává až po válce. V Praze měl premiéru 4. června 1948 v kině Apollo a jako premiérový film se udržel — možná i pro svou pozdní distribuci — pouze po dobu dvou týdnů, což bylo na spodní hranici tehdejší praxe.⁵⁵ Pokud bychom na film aplikovali Caweltiho analýzy filmových formulí (Cawelti 2006), pak bychom jej mohli označit nejspíše jako směs dvou (jednoduchých) formulí, a to formule pohádky a formule budovatelského příběhu, kdy je přitom tato směs podána v žánru operety. Film začíná na ruském venkově jako pohádka o (původně zakřiknuté) Popelce, pak pokračuje cestou hlavní hrdinky do města a její prací v textilní továrně (s nesmírně hlasitě hučícími stavy), kdy nakonec úžasná tkadlena Táňa Morozovová pracuje místo na osmi na 240 tkalcovských stavech, aby se poté stala inženýrkou, obdržela nejvyšší vyznamenání a stanula v poslanecké lavici. Základem je ovšem také milostná linie, přítomná už od samotného začátku, která vyvrcholí v milostně-budovatelském (a těžko skousnutelném) závěru, který kritizovali jako toporný a nezvládnutý i čeští recenzenti (např. recenzent *Filmových novin* Jaroslav Dvořáček: viz *Filmová kartotéka* 1948, č. 32).

Česká média charakterizovala film jako „veselohru o nových lidech“ a „filmovou operetu, jaké chceme a potřebujeme“ (*RP* 4. 6. 1948, s. 3); dále jako „moderní pohádku o Popelce“: je to „radostná a optimistická píseň o lidech, pro něž je práce věcí cti, zdrojem radosti a štěstí“ (*Vlasta* 18. 6. 1948, s. 5).⁵⁶ Jak ovšem upozorňuje text ve *Filmové kartotéce*, film je zaměřen spíše na mentalitu sovětského diváka (*Filmová kartotéka* 1948, č. 32).

⁵³ Za vtíp vděčím diplomové práci Zdeňky Žáčkové *Žena v českém humoru v 1. polovině 20. století* (Žáčková 2010, s. 104), která ovšem uvádí chybné bibliografické údaje.

⁵⁴ Za upozornění na film *Její velký den* jsem zavázána Petru Steinerovi, stejně jako za řadu dalších cenných podnětů, jimiž mě po několik let neochvějně zásoboval. On mě také seznámil s kdysi kolujícím vtípem na adresu Lydie K., s nímž jsem se dosud nikde jinde nesetkala, a který tudíž při této příležitosti dávám dál: „Víš, kolik má Lydie Korabelniková dětí? — Čtyři normálně, a páté z ušetřeného materiálu.“

⁵⁵ Viz Havelka 1970, s. 309 (kde čtenář najde i jiné tehdejší premiérové filmy s udáním počtu týdnů „premiérového“ promítání; další údaje o filmu srov. in: *Filmová kartotéka* 1948, č. 32; zde jsou také výňatky z recenzí uveřejněných v *Mladé frontě* a *Filmových novinách*). Doplňme, že v USA byl film promítán už v roce 1942 pod názvem *Tanya*, viz IMDb, https://www.imdb.com/title/tt0033119/releaseinfo?ref_=tt_dt_dt.

⁵⁶ Podle *Mladé fronty* jde o film stavěný zřejmě jako veliká lidová podívaná, v níž poznáme licence formy revuální, operetní i pohádkové (viz *Filmová kartotéka* 1948, č. 32). Ve *Filmovém*

Podle zdrojů měla být předlohou pro hlavní roli už zmíněná legendární tkadlena Dusja Vinogradová,⁵⁷ lze se ale setkat i s tvrzením o jiných předobrazech hlavní hrdinky: stránky filmu *Světlyj put'* na ruské wikipedii uvádějí jako prototyp hlavní postavy Klauzii Fjodorovnu Sacharovovou, průkopnici stachanovského hnutí v textilním průmyslu.⁵⁸ Každopádně je třeba zdůraznit — vzhledem k tématu této studie —, že žádný z autorů mně dostupných českých recenzí filmu jméno Dusji Vinogradové jakožto údajné předlohy hlavní hrdinky filmu nezmiňuje. Toto jméno, ani jméno žádné jiné konkrétní tkadleny-stachanovky, v dané souvislosti jednoduše nepadne (a před námi tak není nikdo jiný než pohádkově a nedostižně tkající Táňa — Ljubov Orlová); podtrhněme dále, že česká premiéra filmu proběhla v červnu roku 1948, zatímco údernické hnutí propuká v Československu až koncem roku 1950, tzn. mezi představením pohádkově tkající Táni a představením dalších pracovních vzorů, jimiž pak byla společnost zahlcována, zeje mezera více než dvou let (což je — v tehdejší dynamice dění — doba dosti dlouhá, zejména pro konstruování vzorců kolektivní paměti i ideologických ikon režimu).

Last but not least je třeba zdůraznit, že také rétorika spojená s prací se v průběhu času v Československu výrazně měnila a vyvíjela, takže už na jaře roku 1953, během první etapy „krize komunistického režimu“,⁵⁹ se — oproti vynášení údernické práce — razí pro změnu dosud neakcentovaný boj proti „meškačům směn“, „bulačům“, absentérům a fluktuantům, lajdákům a „přelétavcům“, a to velmi razantně.⁶⁰

Přesto i 30. 6. 1953 můžeme najít hned na první stránce *Rudého práva* článek o pracovnících gottwaldovského Svitu s titulkem „Vyrobí 50 000 párů obuvi z ušetřeného materiálu“. Píše se zde o dílně 4151, tedy o oné dílně, která ještě před dvěma lety psala výše uvedenou zdravici Lydii K. při příležitosti Paktu míru. Užitá metoda je stále stejná: šetří se z ušetřeného materiálu, takže se vyrobí obuv navíc (a přirozeně se šetří také nitě, jehly, lepidla atp.). To vše už důvěrně známe, takže čtenář (zcela v intenci čtenářského očekávání) vyhlíží automaticky jméno Lydie K. — ale marně (*RP* 30. 6. 1953, s. 1).⁶¹ O Lydii Korabelnikové zde nepadne ani slovo. Cesta ke tkadleně Korabelnikové je volná...

okénku ze 30. 6. 1948 píše recenzent o „živlém optimismu“ filmu a také o „zdravém šarmu (sic!) Ljubov Orlovové“.

57 <https://rg.ru/2016/02/18/rodina-stahanovcy.html>.

58 [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%BB%D1%8B%D0%B9_%D0%BF%D1%83%D1%82%D1%8C_\(%D1%84%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BC\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%BB%D1%8B%D0%B9_%D0%BF%D1%83%D1%82%D1%8C_(%D1%84%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BC)).

59 K termínu srov. Kaplan 1993; Pernes 2008.

60 Akademik Charvát si tehdy do deníku poznamenal následující: „V tisku vyšla drakonic-ká nařízení proti fluktuaci či neomluvené absenci v práci. Při čtvrtém zanedbání už se jde před prokurátora — čili úplné faraonské otroctví“ (Charvát 2005, s. 298). Vedení KSČ i státu nicméně zanedlouho od uplatňování vládního nařízení ustoupilo, viz Pernes 2008, s. 39. Tehdy propagovaná hesla — z nichž nepochybně nejbarvitější představoval slogan „Absence ujídá koláč celku“, ztvárněný na plakátech i na sirkách atp. — však kolovala v užívání i nadále. Tyto kroky představovaly de facto přechod k následné politice „nového kursu“, jež s sebou nesla mj. větší důraz kladený na životní úroveň obyvatel (více viz např. in: Průcha 2009, s. 288n.; Mrňka 2014, s. 133n.).

61 Přitom další článek na téže straně odkazuje na Kolesovovu metodu soustružení, aplikovanou v chrudimské Transportě.

V. VYHODNOCENÍ A ZÁVĚR

Shrňme: Obraz Lydie Korabelnikové se při bližším pohledu ukazuje jako jeden z novodobých českých mýtů. Pro interpretaci tohoto mýtu se nabízí řada výkladových strategií: lze se obrátit na pole sémiotiky či diskurzivní analýzy, do sféry zkoumání kolektivní paměti nebo do sféry zabývající se mýtotvorbou obecně atp., přičemž všechny tyto přístupy jsou určitým způsobem relevantní. Po zvážení (a také zkusmé pracovní aplikaci) uvedených strategií nicméně považuji za v daném kontextu nejužitečnější a nejvhodnější analýzy Rolanda Barthesa z jeho studie *Mýtus dnes* — ovšem určitým způsobem adaptované a modifikované, neboť ne vše je tu relevantní, ne vše funguje, a Barthesovy teze je třeba vyložit právě v daném specifickém kontextu.

První Barthesova teze, vztahující se k našemu tématu, se totiž ukazuje jako krajně pofidérní: mýtus podle Barthesa totiž sice existuje i u levice, ale je ne-podstatný. Předmětů, které uchopuje, prý není mnoho; každodenní život je pro něj nedostupný, jeho využití není součástí strategie, jako je tomu v případě mýtu buržoazního, ale pouze určité taktiky nebo přinejhorším odchylky (Barthes 2004, s. 145n). V podobném duchu Roland Barthes argumentuje, že existuje řeč, která není mytická, a to „řeč člověka-výrobce“ (tamtéž, s. 144; podle autora totiž řeč, která je ve vlastním smyslu revoluční, „nemůže být řečí mytickou“). Po přečtení několika svazků Knihovničky úderníka (stejně jako edice Průkopníci socialistické práce) toto tvrzení jednoduše neobstojí: Barthesova charakteristika mýtu „u levice“ se jeví jako zřetelně ideologicky motivovaná a zavádějící, jinými slovy: jako předsudečná, invalidní, a vlastně sama — mytická, jakkoli existenci tohoto druhu mýtu popírá.

Naopak Barthesovy analýzy „buržoazního“ mýtu se ukazují, ve vztahu k fenoménu Lydie Korabelnikové, jako trefné a navýsost relevantní i pro „mýtus levice“. Jedná se zejména o tyto postřehy:

1. „mytologie, ať dávná či nedávná, může mít pouze historický základ, neboť mýtus je promluvou vyvolenou dějinami: nemůže se vynořit z ‚přirozenosti‘ věcí“ (tamtéž, s. 108); zdůrazněme, že akcent položený na komunikaci, na sdílenost promluvy, je zde zásadní;
2. „Mýtus nic neskrývá, jeho funkcí je deformovat, a ne nechávat zmizet“ (tamtéž, s. 120);
3. „Opotřebování mýtu se rozpozná podle arbitrérnosti jeho signifikace“ (tamtéž, s. 126); jinými slovy, pro mýtus je mnohem jednodušší deformovat smysl takových znaků, jejichž původní význam je častým nebo dlouhodobým užíváním ochuzen, oslaben, zapomenut nebo posunut až na úroveň klišé.

Na základě výše uvedeného je tedy zřejmě zavádějící chápat tkadlenu Korabelnikovou jako vědomý výtvar agitpropčíchů typu Jiřího Pelikána, jak se domníval Rudolf Matys (a svého času také autorka této studie), anebo jako sémiotickou náhradu jedné stachanovské figury druhou v rámci homonymního řetězce (podle terminologie Karcevského), kdy se Lydie K. stává „druhou“ Dusjou Vinogradovou, přičemž podstatnou roli by zde měl sehrát film *Její velký den/Světlyj puť*, jak navrhuje Petr

Steiner.⁶² Domnívám se naopak, že úžasné výkony této údernice vznikají v základu opotřebováním, jakousi „usurou“, řečeno po derridovsku, setřením původní charakteristiky — a ovšem jejím následným přetřením. Jestliže Derrida (v návaznosti na půvabný rozhovor Arista a Polyfila o řeči metafyzické v *Zahradě Epikúrově*) píše o stírání obrazu na minci, takže už poté nevidíme, jaký monarcha je na ní vlastně vyryt,⁶³ zde jsme konfrontováni nikoli s pouhým zmizením obrazu, s jeho setřením, nýbrž s jeho přetřením. Nevzniká tak „bílá mytologie“, ale mytologie přebarvená, deformovaná, opotřebovaná (aneb arbitrérnost signifikace zde dosahuje podoby jakéhosi budovatelského simulacra; jak komentoval člen korespondent ČSAV Josef Kratochvíl: „[...] dyt je to nakonec jedno.“). Proces tohoto přetření má nicméně svou specifickou logiku, kterou nyní představíme.

Během tohoto procesu totiž hrály nepochybně roli také další faktory: zaprvé historické (citovaná Barthesova „dějinnost“ mýtu), zejména návštěva Lydie K. v Československu v listopadu 1950. Bez její osobní přítomnosti v československých závodech by velmi pravděpodobně celé korabelnikovské hnutí nezískalo takovou publicitu a podporu. S tím souvisí další konkrétní faktor, totiž téměř univerzální aplikovatelnost metody šetření podle vzoru Lydie K.: šetřit se dá, už z povahy věci samé, úplně se vším, takže uvedenou metodu bylo možno aplikovat na pracovní postupy v libovolných sférách průmyslu, a tak se Lydie K. stala téměř všudypřítomnou, jak dokládají výše uvedená svědectví.

Podstatným faktorem při daném přeznačení či přetření je ovšem výrazná přítomnost Lydie K. (formou její „methody“ i následného soutěžení) právě v textilním průmyslu; určitý střední člen tu představuje šití (šijí se jak boty, tak oděvy). Navíc zde působil i genderový rozměr jako takový: zaprvé obecně role žen-údernic v celém budovatelském hnutí, a za druhé působení žen-pracovnic či údernic právě v textilním průmyslu: textilní továrny jsou plné pracujících žen. Tkaní pak představuje ženskou činnost *par excellence*. Přitom šlo ale také o to — v genderové rivalitě — ukázat, že pracující žena nemusí konat jen a pouze práce pomocné, srov. výše citovaný komentář jedné z pracovnic závodů v Borovině u Třebíče: „Podařilo se nám tak zlomit starý názor, že žena se hodí jen k nějakému lepení nebo gumování, ale dokázaly jsme, že je schopna samostatně odborně pracovat.“

Další typickou ženskou pracovní činností představovalo dojení, to je ale ukotveno v zemědělské sféře, takže zde k překryvu činností mohlo dojít jen stěží: hnutí Lydie K. probíhalo zejména v továrnách, a stejně tak byla v továrnách přítomna i ona sama ve formě fotografií, byly jí adresovány básně, zdravice atp. (opět viz výše citovaná svědectví).

Důležitou roli sehrála v tomto sémiotickém procesu nepochybně také překotná rychlost, s jakou byla veřejnost s novými idoly a ikonami práce seznamována, stejně jako masovost přílivu těchto nových jmen. Lydie K. zde fungovala jakožto *pars pro toto*, jakožto — téměř — genderová synekdocha. I proto čteme opakovaně už ve svědectvích pamětníků mylná tvrzení o tom, v jakém oboru kdo z úderníků a údernic (nejen Lydie K.) vlastně úderničil.

62 Zde vycházím z e-mailové komunikace s Petrem Steinerem; více k terminologii viz in Karcevskij 1929; Steiner 1981.

63 Viz France 1921; následně Derrida 1993.

Nepominutelnou roli hrály ale také proměny rétorické strategie komunistické propagandy v průběhu padesátých let: právě abruptní upozadění údernického hnutí v roce 1953, v souvislosti s první etapou krize komunistického režimu, otevírá cestu k výše charakterizovanému „opotřebování“ mýtu, k vytvoření určitého asociačního řetězce a k překlopení obrazu šetřící obuvnice-stachanovky v obraz neúnavné tkadleny (sám o sobě už určitým způsobem nadnesený, mytizovaný, pohádkový, zcela v duchu pohádkově-údernického filmu *Její velký den*).

V logice opotřebování mýtu přitom zůstává poklidná koexistence tkající Lydie K. a šetřící Lydie K. (v podobě kafe Korabelnikov i štrúdlu), které při bližším pohledu nemají nic společného. Kafe Korabelnikov neboli korabelnici přitom můžeme vyložit jako typicky českou reakci, jak v tropu ironie překlopit výraz z jazyka ovládajících do jazyka ovládaných — a poté ovšem zpětně, formou nalévání papalášů těmito ranními druháky, doslova přímo na jazyk ovládajících... Ostatně jen a pouze v tropu ironie lze číst parodii na údernické výkony všeho druhu z pera Karla Michala v povídce *Plivník dlaždiče Housky*, ve které černé kuře Plivník (mající jako svůj *raison d'être* zajistit tomu, kdo ho z kroupnatého vejce vyseděl, bohatství a dobré bydlo) trhá veškeré dlaždičské normy, přirozeně k velké nelibosti komunity dlaždičů. Tato povídka vychází v časopisu *Plamen* — jakožto první opus autorovo — už v roce 1959, a je jistě příznačné, že také v ní jsou, stejně jako ve filmu *Její velký den*, smíšeny pohádkové i údernické prvky (Michal 1959).

Ani racionální přístupy a sofistikované sémiotické či jiné analýzy však nevyšvětlí, proč Lydie Korabelniková tká jen u Čechů. Navštívila přece také NDR i Polsko,⁶⁴ v obou těchto zemích také probíhalo údernické hnutí, i v NDR vydávali *Bibliothek der Aktivisten*, i tam vyšla její brožura o šetření materiálem. Ve všech těchto zemích také běžel v kinech film *Světlyj puť* o úžasné stachanovce-tkadleně, sovětské Popelce.⁶⁵ Lydie Korabelniková by se tedy mohla stát tkající komunistickou ikonou, na základě výše uvedené strategie, i v těchto zemích — ale nestala se jí. Na otázku obsaženou v názvu této studie tudíž neexistuje exaktní odpověď. Co dodat? *Spiritus ubi vult spirat* — *mythus ubi vult saltat*, a směje se dějinám řinčivým smíchem...

PRAMENY

Dobová periodika

Československý filmový týdeník, 1963.

Dikobraz, 1951, č. 18.

Filmová kartotéka, 1948, č. 32.

Filmové okénko, 30. 6. 1948, č. 6.

Moskovskaja pravda, 28. 4. 1951.

Rudé právo, roč. 1950–1953, 1972.

Spolupracovník. Časopis zaměstnanců Oděvních závodů Jiřího Wolкера, n. p. v Prostějově, roč. 7, 1951.

Vlasta, roč. 1947–1952.

⁶⁴ Svou návštěvu Polska zmiňuje sama Lydie K. v článku *Naš opyt družjam*, *Moskovskaja pravda* 28. 4. 1951.

⁶⁵ Ve východním Německu měl film premiéru 4. října 1949, v Maďarsku již 19. 7. 1945 jako *Világos út* (zdroj: www.imdb.com/title/tt0033119/releaseinfo?ref_=tt_dt_dt); v Polsku pod titulem *Jasna droga* během roku 1949 (<http://gapla.fn.org.pl/plakat/10229/jasna-droga.html>).

Knižní publikace

- Geminder, Bedřich:** *Dusja Vinogradova*. Práce, Praha 1949.
- Charvát, Josef:** *Můj labyrint světa. Vzpomínky, zápisky z deníků*, ed. Miroslava Sedloňová. Galén, Praha 2005.
- Kačerová, Květa:** *Jak jsem přešla na deset stavů*. Práce, Praha 1952.
- Korabelniková, Lydie:** *Jak šetříme materiálem*. Práce, Praha 1951.
- Korabelniková, Lidija G.:** *Naš opyt kompleksnoj ekonomii*. Profizdat, Moskva 1950.

- Korabelniková, Lidija G.:** *Naš opyt borby za kompleksnuju ekonomiju syria i materialov*. Znanije, Moskva 1951.
- Kříčka, Václav:** *O větší výkon mlynů*. Práce, Praha 1953.
- Slabej, Július:** *Soustruh moje zbraň*. Práce, Praha 1952.
- Sovětská žena — náš vzor*. Ministerstvo vnitra, Praha 1952.

LITERATURA

- Barthes, Roland:** *Mytologie*, přel. Josef Fulka. Dokořán, Praha 2004.
- Bolšaja sovětskaja encyklopedija*, ed. S. I. Vavilov ad. *Bolšaja sovětskaja encyklopedija*, Moskva 1949–1960 (2. vyd.).
- Brousek, Antonín:** O poezii českého stalinismu bez pověr a iluzí. In: *týž* (ed.): *Podivuhodní kouzelníci*. Rozmluvy, Purley 1987, s. 227–262.
- Cawelti, John:** The Concept of Formula in the Study of Popular Culture. In: Harold E. Hinds, Jr. — Marilyn F. Motz — Angela M. S. Nelson (eds.): *Popular Culture Theory and Methodology: Basic Introduction*. University of Wisconsin Popular Press, Madison 2006, s. 183–191.
- Cvrček, Václav — Čermák, František — Schmiedtová, Věra (eds.):** *Slovník komunistické totality*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2010.
- Derrida, Jacques:** *Texty k dekonstrukci. Texty z let 1967–1972*, přel. Miroslav Petříček. Archa, Bratislava 1993.
- Fasora, Lukáš — Hanuš, Jiří — Nečasová, Denisa a kol.:** *Svědnost sociálního experimentu. Nový člověk 20. století*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018.
- Fischerová, Sylva:** Utopie a topos aneb topika utopiky. Pokus o rozbor jednoho konceptu. In: Sylva Fischerová — Jiří Starý (eds.): *Mýtus a geografie. Svět, prostor a jejich chápání ve starších a novějších kulturách*. Herrmann & synové, Praha 2008, s. 321–363.
- France, Anatole:** *Le jardin d'Épicure*. Calmann-Levy, Paris 1921.
- Havelka, Jiří:** *Československé filmové hospodářství 1945–50*. ČSFÚ Praha, 1970.
- Heumos, Peter:** *Vyhrňme si rukávy, než se kola zastaví! Dělníci a státní socialismus v Československu 1945–68. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*, Praha 2006.
- Hobsbawm, Eric:** Man and Woman in Socialist Iconography. *History Workshop* 6, 1978, č. 1, s. 121–138.
- Kaplan, Karel:** *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu 1953–1957 a 1968–1975*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1993.
- Karcevskij, Sergej:** Du dualisme asymétrique du signe linguistique. In: *Travaux du Cercle Linguistique de Prague I. Jednota československých matematiků a fyziků*, Praha 1929, s. 33–38.
- Klíčová, Eva:** *Lopaty, inženýři, inkousti a ostatní. Transformace hodnot v normalizační pracovní próze*. Disertační práce, Ústav pro českou literaturu AV ČR — Ústav české literatury a knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy Univerzity, 2018.
- Kouba, Karel — Schmarc, Vítek:** „Tank míru“. Traktor jako populární emblém československého socialistického realismu. *Slovo a smysl* 3, 2006, č. 6, s. 110–124.
- Macura, Vladimír:** *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Academia, Praha 2008.
- Matys, Rudolf — Doležal, Miloš:** „Jejich slovo bude učiněno větrem“ (s Rudolfem Matysem o rozhlasové hře, Náchodě i Petrovicích, pseudosisyfovi, babylonizaci kultur, tichu

i příposlechu a kráse jenom na kmínek, připravil Miloš Doležal). *Souvislosti* 1, 2009, s. 33–46.

- Mason, Tim:** The Domestication of Female Socialist Icons: A Note in Reply to Eric Hobsbawm. *History Workshop* 7, 1979, č. 1, s. 170–175.
- Michal, Karel:** Plivník dlaždiče Housky. *Plamen* 3, 1959, s. 389–393.
- Michal, Karel:** *Soubor díla*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2009.
- Mrňka, Jaromír:** *Proměny každodennosti pohraničí českých zemí a ustavování diktatury KSČ na příkladu okresů Šumperk a Zábřeh 1945–1960*. Rigorózní práce, Ústav hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha 2014.
- Musilová, Dana:** Proměny všedního života žen po druhé světové válce. In: Jana Machačová — Jiří Matějček (eds.): *Studie k sociálním dějinám* 6, Kutná Hora — Praha — Opava 2001, s. 214–225.
- Nečasová, Denisa:** *Buduj vlast — posílíš mír! Ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*. Brno, Matice moravská 2011.
- Nečasová, Denisa:** *Nový socialistický člověk. Československo 1948–1956*. Brno, Host 2018.
- Nečasová, Denisa:** *Obrazy nepřítelů v Československu 1948–1956*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2020.
- Nejedlý, Jan — Šofar, Jiří:** *Po práci legraci. Lexikon lidové tvořivosti z dob socialismu II*. Bizbooks, Brno 2017.
- Pejčoch, Ivo — Plachý, Jiří:** Hrdelní procesy s padělateli potravinových lístků. *Paměť a dějiny* 4, 2016, č. 4, s. 49–58.
- Pernes, Jiří:** *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2008.
- Povolný, Dalibor:** *Masírujme kravám vemena*. Epilog mičurinsko-lysenkovského učení na akademickém aktivu. *Vesmír* 5, 2003, s. 292.
- Průcha, Václav et al.:** *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*. 2. díl, období 1945–1992. Doplněk, Brno 2009.
- Romportl, Milan:** Výslovnost ruských vlastních jmen v češtině. *Naše řeč* 35, 1951, č. 7–8, s. 131–134.

Schmarc, Vít: *Země lyr a ocele. Subjekty, ideologie, modely, mýty a rituály v kultuře českého stalinismu*. Academia, Praha 2017.

- Schmiedtová, Věra:** Die Sprache der Propaganda in der Tschechoslowakei 1948–1989. *Brücken: Germanisches Jahrbuch Tschechien — Slowakei. Neue Folge* 19, 2011, č. 1–2, s. 93–115.
- Schmiedtová, Věra:** *Malý slovník reálií komunistické totality*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2012.
- Steiner, Peter:** In Defense of Semiotics: The Dual Asymmetry of Cultural Signs. *New Literary History* 12, 1981, č. 3, s. 415–435.
- Steiner, Petr:** *Lustrování literatury. Česká fikce v politickém kontextu*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2002.
- Syruček, Milan:** *Rusko-ukrajinské vztahy. Mýty a skutečnost*. Grada, Praha 2015.
- Švanda, Pavel:** *O intelektuálovi, který se necítí dobře*. Atlantis, Brno 2012.
- Uhrová, Eva:** Národní fronta žen a Rada československých žen — dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení žen. Květen 1945 až únor 1948. In: Zdeněk Kárník — Michal Kopeček (eds.): *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu* 4. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2005, s. 88–112.
- Urbášek, Pavel — Pulec, Jiří a kol.:** *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945 až 1990*. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 2003.
- Zahradník, Rudolf:** Jaroslav Teisinger, lékař a badatel. *Vesmír* 7, 1997, s. 405.
- Zvolánková Alena:** *Odivání socialistického těla. Expertní výzkum konfekce a státní somatometrické politiky v ČSR v letech 1948–1953*. Diplomová práce, Katedra obecné antropologie Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy, Praha 2019.
- Žáčková Zdeňka:** *Žena v českém humoru v 1. polovině 20. století*. Diplomová práce, Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, Olomouc 2010.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- <http://www.ahaonline.cz/clanek/zhave-dr-by/58157/autorka-biografie-bohdalove-jirina-je-komplikovana-duse.html> [12. 12. 2020].
- <http://www.astrologie.cz/forum/html/f5456d.htm> [12. 12. 2020].
- <http://www.blesk.cz/clanek/sport-formule-1/24426/bruckner-neni-korabelnikovova.html> [12. 12. 2020].
- https://www.geocaching.com/geocache/GC19DBH_tondova-cache?guid=cd8c6b92-2ad5-41ee-a717-3a922c810812 [12. 12. 2020].
- https://www.imdb.com/title/tt0033119/releaseinfo?ref_=tt_dt_dt [12. 12. 2020].
- <http://www.piste-povidky.cz/autorske-dilo/168929> [25. 2. 2017].
- <https://www.prazskyhradarchiv.cz/file/edee/vyznamenani/rpr.pdf> [12. 12. 2020].
- <http://www.psp.cz/eknih/2010ps/tesnopis/tz023.pdf> [12. 12. 2020].
- <http://gapla.fn.org.pl/plakat/10229/jasna-droga.html> [12. 12. 2020].
- http://neviditelnypes.lidovky.cz/diskuse.aspx?iddiskuse=A090511_181102_p_spolecnost_wag&razeni=back [12. 12. 2020].
- <https://rg.ru/2016/02/18/rodina-stahanovcy.html> [12. 12. 2020].
- [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%BB%D1%8B%D0%B9_%D0%BF%D1%83%D1%82%D1%8C_\(%D1%84%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BC\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%BB%D1%8B%D0%B9_%D0%BF%D1%83%D1%82%D1%8C_(%D1%84%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BC)) [12. 12. 2020].
- <https://twitter.com/MichaelRomancov/status/929966960078721024> [12. 12. 2020].
- <http://znv.nidv.cz/inspiromat/inspiromat-09-2009/forum-osobnosti/forum-o-ceskem-skolstvi> [9. 7. 2018].

